

Petosrikollisuus ja sen ehkäisy

Rikoksentorjuntakatsaus 2017

Sarjanimi ja numero 58/2017

Petosrikollisuus ja sen ehkäisy Rikoksentorjuntakatsaus 2017

Oikeusministeriö, Helsinki 2017

Oikeusministeriö

ISBN: 978-952-259-658-1 (nid.)

ISBN: 978-952-259-659-8 (PDF)

Helsinki 2017

Kuvailulehti

Julkaisija	Oikeusministeriö	18.12.2017	
Tekijät	Sonja Tanttari, Markus Alanko		
Julkaisun nimi	Petosrikollisuus ja sen ehkäisy Rikoksentorjuntakatsaus 2017		
Julkaisusarjan nimi ja numero	Oikeusministeriön julkaisu 58/2017		
Diaari/hankenumero	OM 1/62/2015	Teema	Selvityksiä ja ohjeita
ISBN painettu	978-952-259-658-1	ISSN painettu	1798-7059
ISBN PDF	978-952-259-659-8	ISSN PDF	1798-7067
URN-osoite	http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-259-659-8		
Sivumäärä	50	Kieli	suomi
Asiasanat	rikoksentorjunta, petos, identiteettivarkaus, varallisuusrikokset, ikääntyneet, kuluttajat, viranomaisyhteistyö, pankit		
Tiivistelmä <p>Tässä rikoksentorjuntakatsauksessa tarkastellaan petosrikoksia ja niiden ehkäisyä Suomessa. Petosrikollisuus on ollut selvässä kasvussa 2010-luvulla ja sen vaikutukset ulottuvat viranomaisten lisäksi laajalti tavallisiin kansalaisiin. Katsauksen on koonnut rikoksentorjuntaneuvoston asettama työryhmä ja sen näkökulmana on yksityishenkilöihin kohdistuvan petosrikollisuuden torjunta.</p> <p>Katsauksessa on keskitytty kolmeen petosrikosten aiheeseen: myyntipetoksiin, identiteettivarkauksiin ja ikääntyneisiin uhreihin kohdistuviin petoksiin. Rajausta kolmeen painopisteeseen tehtiin rikosten yleisyyden ja torjuttavuuden perusteella. Katsauksessa esitellään yleisesti petosrikollisuutta ja kolmea valittua painopistettä sekä mahdollisuuksia petosten torjuntaan.</p> <p>Työryhmä ehdottaa yhteensä 11 toimenpidesuosittelusta, joiden avulla petosrikoksia voidaan ehkäistä tai vähentää. Suositukset liittyvät viranomaistyön tehostamiseen, pankkien toimintaan, tutkimustiedon keräämiseen sekä kansalaisten tiedottamiseen ja opastamiseen petosrikosten ehkäisemiseksi ja vähentämiseksi.</p>			
Kustantaja	Oikeusministeriö		
Painopaikka ja vuosi	Lönnberg Print & Promo, 2017		
Julkaisun myynti/jakaja	Sähköinen versio: julkaisut.valtioneuvosto.fi Julkaisumyynti: julkaisutilaukset.valtioneuvosto.fi		

Presentationsblad

Utgivare	Justitieministeriet	18.12.2017	
Författare	Sonja Tantari, Markus Alanko		
Publikationens titel	Förekomst och förebyggande av bedrägeribrottslighet Översikt av brottsbekämpningsfrågor 2017		
Publikationsseriens namn och nummer	Justitieministeriets publikation 58/2017		
Diarie- /projektnummer	OM 1/62/2015	Tema	Utredningar och anvisningar
ISBN tryckt	978-952-259-658-1	ISSN tryckt	1798-7059
ISBN PDF	978-952-259-659-8	ISSN PDF	1798-7067
URN-adress	http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-259-659-8		
Sidantal	50	Språk	finska
Nyckelord	Brottsbekämpning, bedrägeri, identitetsstöld, egendomsbrott, de äldre, konsumenter, myndighetssamarbete, banker		
Referat I denna översikt behandlas förekomsten och förebyggande av bedrägeribrottslighet i Finland. Antalet bedrägeribrott har ökat tydligt under 2010-talet och deras konsekvenser berör såväl myndigheter som vanliga människor. Översikten har utarbetats av en arbetsgrupp som tillsatts av rådet för brottsförebyggande och tyngdpunkten ligger på bekämpning av bedrägeribrott som riktar sig mot privatpersoner. Översikten fokuserar på tre typer av bedrägeribrott: bedrägerier i samband med försäljning, identitetsstölder och bedrägerier som riktar mot äldre personer. Dessa tre typer av brott valdes på grund av hur allmänna de är och vilka möjligheter det finns att bekämpa dem. I översikten behandlas bedrägeribrottsligheten i allmänhet och speciellt de ovan nämnda tre typerna av bedrägeribrott samt möjligheterna att förebygga bedrägerier. Arbetsgruppen föreslår sammanlagt 11 åtgärdsrekommendationer för att förebygga och minska bedrägeribrottslighet. Rekommendationerna gäller myndighetssamarbete, bankernas verksamhet, insamling av forskningsdata samt information och rådgivning till allmänheten.			
Förläggare	Justitieministeriet		
Tryckort och år	Lönnberg Print & Promo, 2017		
Beställningar/ distribution	Elektronisk version: julkaisut.valtioneuvosto.fi Beställningar: julkaisutilaukset.valtioneuvosto.fi		

Sisältö

Työryhmän suositukset petosten ehkäisemiseksi.....	8
1 Johdanto	9
2 Työryhmän kokoonpano ja toimeksianto	10
3 Petosrikollisuuden nykytila, kehitys ja torjunta.....	12
3.1 Poliisin tilastoima petosrikollisuus.....	12
3.2 Petosten yleisyys ja piirteet selvitysten ja kyselyiden mukaan.....	15
3.3 Yleistä petosrikollisuuden torjunnasta.....	17
4 Myyntipetokset ja niiden torjunta	21
4.1 Myyntipetosten yleisyys ja piirteet.....	21
4.2 Myyntipetosten torjunta.....	24
5 Identiteettivarkaudet ja niiden torjunta.....	27
5.1 Identiteettivarkauksien määritelmä, yleisyys ja piirteet	27
5.2 Identiteettivarkauksien torjunta	29
6 Senioreihin kohdistuvat petokset ja niiden torjunta.....	31
6.1 Senioreihin kohdistuvat petokset	31
6.2 Senioreihin kohdistuvien petosten torjunta	35
7 Yhteenveto	38
Lähteet	40
Liitteet	42

TYÖRYHMÄN SUOSITUKSET PETOSTEN EHKÄISEMISEKSI

Katsauksen koonnut työryhmä suosittelee petosrikosten ehkäisemiseksi seuraavia toimenpiteitä:

- 1) Viranomaiset seuraavat petosten ja huijausten kehitystä sekä reagoivat siihen. Viranomaisten verkkosivuilla ja muussa viestinnässä tarjotaan ajankohtaista ohjeistusta petosten ja erilaisten huijausten havaitsemiseksi, torjumiseksi ja niiden haittojen minimoimiseksi.
- 2) Petosten ja niistä aiheutuvien haittojen ehkäisemiseksi pankkeja suositellaan lisäämään asiakkaiden neuvontaa erityisesti tilinkäyttövälineitä ja maksukortteja myönnettäessä.
- 3) Suositellaan arvioimaan ajokortin hyväksymistä henkilöllisyyden todistamisessa, jotta voidaan vähentää väärennetyjen ajokorttien käyttöä petostarkoituksessa.
- 4) Petosrikoksilla saadun hyödyn jäljittämiseksi ja pois saamiseksi pankkien välistä tiedonvaihtoa tehostetaan. Pankkien on voitava nopeasti vaihtaa tietoja rikollisten käyttämistä tileistä salassapitovelvollisuudesta huolimatta. Luottolaitosten tietojenvaihtoa koskevaa säännöstä ehdotetaan lisättäväksi luottolaitoslakiin.
- 5) Petosrikollisuuden tilannetta Suomessa kartoitetaan valtakunnallisella tutkimuksella, jossa selvitetään eri petostyyppien yleisyyttä, piirteitä sekä niistä aiheutuvia kustannuksia ja muita haittoja. Tutkimukselle varmistetaan rahoitus.
- 6) Myyntipetosten ehkäisemiseksi netin markkinapaikkoja ylläpitäviä tahoja suositellaan:
 - a) Laatimaan kattavat ja helposti löydettävät ohjeet turvallisesta kaupankäynnistä ja varoitusmerkeistä myyntipetosten tunnistamiseksi;
 - b) Selvittämään mahdollisuutta toimia omassa palvelussaan ns. välimiehenä (escrow-palvelu) ostajan ja myyjän välillä;
 - c) Hyödyntämään laajemmin vahvaa sähköistä tunnistautumista.
- 7) Viranomaiset lisäävät tiedotusta kansalaisille ja muille toimijoille siitä, missä tapauksessa huijauksen tai petoksen uhrin tulisi olla yhteydessä kuluttajaviranomaiseen tai tehdä rikosilmoitus poliisille.
- 8) Identiteettivarkauksien ehkäisemiseksi viranomaiset ja muut organisaatiot sisällyttävät asiakkaan henkilötunnuksen hänelle lähetettävään paperipostiin vain välttämättömissä tapauksissa.
- 9) Rikoksentorjuntaneuvosto kokoaa yhteistyössä järjestöjen ja keskeisten viranomaisten kanssa ikääntyneille suunnattua materiaalia, jonka avulla järjestetään koulutustilaisuuksia petoksilta varautumiseksi.
- 10) Senioreiden tietotekniikkakoulutuksissa otetaan esille ajankohtaisilta nettipetoksilta ja -huijauksilta suojautuminen.
- 11) Ikääntyneisiin kohdistuvista petosrikoksista toteutetaan rikosprosessin kulkua selvittävä läpivirtaustutkimus.

1 Johdanto

Tässä rikosentorjuntaneuvoston katsauksessa esitellään petosrikosten piirteitä ja tilannetta sekä keinoja niiden ehkäisemiseksi ja vähentämiseksi Suomessa. Rikosentorjuntakatsauksen on kirjoittanut rikosentorjuntaneuvoston sihteeristö ja se perustuu rikosentorjuntaneuvoston asettaman asiantuntijatyöryhmän selvitystyöhön.

Petosrikosten ehkäisy on viime vuosina noussut keskeiseksi rikosentorjunnan ja viranomaistyön haasteeksi Suomessa. Poliisin tietoon tullut petosrikollisuus on kasvanut lyhyessä ajassa voimakkaasti: poliisin tilastoimat petokset ja niiden yritykset kaksinkertaistuivat vuodesta 2010 (20 380 tapausta) vuoteen 2016 (40 416 tapausta). Rikosentorjuntaneuvoston nimittämä työryhmä selvitti toimeksiantonsa mukaisesti yksityishenkilöihin kohdistuvan petosrikollisuuden tilannetta ja sen torjuntaa. Työryhmä kokosi katsauksen yhteyteen eri tahoille kohdistettuja suosituksia petosrikosten ehkäisemiseksi.

Rikosentorjuntaneuvosto on oikeusministeriön yhteydessä toimiva asiantuntija- ja yhteistyöelin, joka käsittelee rikosten ehkäisyyn, rikoksista aiheutuvien haittojen vähentämiseen ja turvallisuuden edistämiseen liittyviä yleisiä kysymyksiä. Neuvostossa ovat edustettuina rikosten ehkäisyn kannalta keskeisten ministeriöiden hallinnon alat, poliisi, kunnallishallinto, yhdyskuntasuunnittelu, kriminologinen tutkimus, kauppa, vaakuustoiminta sekä eräät kansalaisjärjestöt.

Neuvoston tehtävistä on säädetty asetuksella. Yhtenä tehtävänä on antaa oikeusministeriölle määräajoin katsaus rikollisuusongelmista ja suosituksia niitä vähentäviksi toimiksi. Neuvosto on sisällyttänyt näitä tarkasteluja toimintakertomuksiinsa, toimintasuunnitelmiinsa ja ohjelmallisiin asiakirjoihinsa. Nyt katsaus annetaan kolmatta kertaa erillisenä asiakirjana. Edellisen kerran katsaus julkaistiin vuonna 2016, jolloin siinä korostettiin rikosentorjunnan merkitystä maahanmuuttoon liittyvien haasteiden ratkomisessa.

2 Työryhmän kokoonpano ja toimeksianto

Rikksentorjuntaneuvoston asettama asiantuntijatyöryhmä selvitti petosrikollisuuden tilannetta ja petosrikosten ehkäisyä Suomessa ja kokosi työnsä pohjalta rikksentorjuntakatsauksen. Työryhmän toimikausi oli 1.3.–31.10.2017 ja se kokoontui yhteensä kahdeksan kertaa.

Työryhmän puheenjohtajana toimi johtaja Risto Karhunen Finanssiala ry:stä. Asiantuntijajäsenenä olivat poliisitarkastaja Jyrki Aho (Poliisihallitus), rikoskomisario Hannu Kortelainen (Helsingin poliisilaitos), lehtori Reijo Lähde (Laurea-ammattikorkeakoulu), lakimies Jari Suurla (Kilpailu- ja kuluttajavirasto) sekä kihlakunnansyyttäjä Kreetta Mäki-Kahra (ajalla 1.3.–28.5.2017), kihlakunnansyyttäjä Maija Kurki (29.5.–23.8.2017) ja apulaispäälikkö, kihlakunnansyyttäjä Eija Velitski (24.8.–31.10.2017) Helsingin syyttäjävirstosta. Työryhmän sihteereinä toimivat suunnittelija Sonja Tanntari ja erikoissuunnittelija Markus Alanko rikksentorjuntaneuvoston sihteeristöstä.

Asetetun työryhmän tehtävänä oli kuvata petosrikollisuuden tilannetta Suomessa. Työryhmä kartoitti, millaisia keinoja petosrikosten ehkäisyyn on tällä hetkellä käytettävissä ja millaisia ohjeita kansalaisille tarjotaan petosten ehkäisemiseksi. Työryhmä arvioi myös ohjemateriaalien käytettävyyttä ja saavutettavuutta. Lisäksi työryhmän tehtävänä oli selvittää, miten viranomaisten toiminnalla ja yhteistyöllä voidaan tehostaa petosten ehkäisyä. Työryhmä keskittyi yksityishenkilöihin kohdistuvaan petosrikollisuuteen.

Katsauksessa kuvataan aluksi yleisesti petosrikollisuuden kehitystä ja piirteitä sekä niiden torjuntakeinoja. Petosrikoksilla on lukuisia eri toteutustapoja¹. Työryhmä päätti aiheetta kartoitettuaan keskittyä kolmeen petosrikollisuuden aiheeseen, joita esitellään tarkemmin katsauksen luvuissa 4, 5 ja 6. Valitut painopisteet ovat myyntipetokset, identiteettivarkaudet ja ikääntyneisiin kohdistuvat petokset. Nämä kolme painopistettä

¹ Ks. liite 1: Yleisimpiä yksityishenkilöihin kohdistuvia huijausmuotoja.

valikoitiin selvitystyön kohteeksi niiden yleisyyden, torjuttavuuden ja niistä aiheutuvien rikoshaittojen perusteella. Myyntipetoksista työryhmä keskittyi erityisesti internetin markkinapaikoilla toteutettaviin petoksiin ja yksityishenkilöihin kohdistuviin tilausansoihin. Identiteettivarkauksien osalta työryhmä rajasi näkökulmansa ensisijaisesti varastettujen henkilö- ja pankkitietojen avulla toteutettaviin tilauspetoksiin. Ikääntyneillä tarkoitetaan tässä yli 65-vuotiaita henkilöitä. Ikääntyneisiin kohdistuvat petokset ovat yleistyneet voimakkaasti viime vuosina.

Työryhmä kokosi toimeksiantonsa mukaisesti katsaukseen suosituksia toimenpiteiksi, joilla petosrikoksia voidaan ehkäistä ja vähentää tai joilla niiden haittoja voidaan minimoida. Suositukset perustuvat työryhmän asiantuntijoiden näkemyksiin petoksiin vaikuttavista toimista ja niistä kerrotaan katsauksen alaluvuissa tarkemmin.

3 Petosrikollisuuden nykytila, kehitys ja torjunta

Petosrikoksilla tarkoitetaan tässä yhteydessä rikoslain 36 luvun 1–3 pykälissä kriminalisoituja tekoja ja rikoslain 37 luvun 8–11 pykälissä määriteltyjä maksuvälineiden käyttöön liittyviä petoksia. Petoksiin liittyviä säännöksiä on muissakin rikoslain kohdissa, mutta ne on tässä rajattu tarkastelun ulkopuolelle. Rikoslain mukaisten petosrikosten lisäksi yksityishenkilöihin kohdistuu erilaisia huijauksia, joissa rikoksen tunnusmerkistö ei välttämättä toteudu, mutta joista aiheutuu uhrille taloudellista haittaa. Kat-sauksessa on huomioitu mainitut rikoslain mukaiset petokset ja tarpeen mukaan myös muut viranomaisia työllistävät huijaukset, jotka nousivat työryhmän keskusteluissa esille.

3.1 Poliisin tilastoima petosrikollisuus

Petosrikosten määrä on ollut Suomessa selvässä kasvussa 2010-luvulla. Poliisille ilmoitettujen petosrikosten ja niiden yritysten määrä kasvoi lähes kaksinkertaiseksi vuodesta 2010 (20 380 tapausta) vuoteen 2016 (40 416 tapausta). Ilmoitusmäärän kasvu oli aikavälillä melko tasaista, mutta kasvu vaihteli petostyypeittäin. Sekä maksuvälinepetokset että petoksen yritykset ovat lähes kolminkertaistuneet ajanjaksolla (ks. taulukko 1). Keskeisiä selityksiä petosrikollisuuden voimakkaalle kasvulle ovat verkkoasioinnin lisääntyminen tuotteiden ostamisessa ja pankkipalveluissa sekä yleinen tietotekniikan kehitys. Myös rikoksen uhrien ilmoitusaktiivisuus vaikuttaa tilastoidun rikollisuuden määrään. Poliisin tietoon tulleiden petosrikosten selvitysaste on viime vuosina laskenut jonkin verran.²

² Aaltonen ym. (2017) Omaisuusrikokset. Teoksessa Rikollisuustilanne 2016.

Vaikka poliisin tietoon tullut petosrikollisuus kasvoi voimakkaasti tarkastelujaksolla 2010–2016, vaikuttaa tilanne parantuneen vuoden 2017 aikana hieman. Merkittävää vähenemistä vuoden 2016 tasosta on tänä vuonna nähty maksuvälinepetoksissa (ks. taulukko 2). Osaltaan tähän on vaikuttanut poliisin rikosilmoituksia koskeva kirjausmuutos maksuvälinepetoksista, jotka on kirjattu ulkomailla tapahtuneiksi. Niitä ei poliisin ohjeistuksen mukaan kirjata enää rikosilmoituksiksi, vaan sekalaisilmoituksiksi, sillä näiden rikosten tunnusmerkistön mukainen tekopaikka ei ole Suomessa³.

Taulukko 1: Poliisin tilastoima petosrikollisuus (pois lukien vakuutuspetokset) vuosina 2010–2016 ja sen kehitys kyseisellä aikavälillä.

	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	Muutos 2010→ 2016
Törkeä petos	806	1 027	864	958	1 208	1 224	1 228	+ 52 %
Petos	7 865	9 026	11 092	11 292	10 777	12 561	11 819	+ 50 %
Lievä petos	5 880	6 433	7 144	8 053	8 127	8 890	8 858	+ 51 %
Törkeän petoksen yritys	151	131	196	141	151	243	211	+ 40 %
Petoksen yritys	1 192	1 273	1 732	2 463	3 335	3 348	3 139	+ 163 %
Törkeä maksuvälinepetos	124	147	126	122	123	194	161	+ 30 %
Maksuvälinepetos	3 876	5 053	5 546	6 690	6 699	9 199	12 195	+ 215 %
Lievä maksuvälinepetos	448	458	548	788	946	1 581	2 754	+ 515 %

³ Sekalaisilmoitusten taustalla on Poliisihallituksen ohje ulkomailla tapahtuneista Suomen kansalaisista, Suomessa pysyvästi asuvaa henkilöä tai näihin rinnastettavaa henkilöä taikka suomalais- tai oikeushenkilöä koskevan rikos- tai poliisitutkinta-asioiden kirjaamisesta.

Taulukko 2: Poliisin tilastoima petosrikollisuus aikaväleillä 1.1.–30.9.2016 ja 1.1.–30.9.2017 ja sen kehitys.

	2016 1.1.–30.9.	2017 1.1.–30.9.	Muutos 2016→2017 Ajalla 1.1.–30.9.
Törkeä petos	896	838	Tilanne parantunut (-7 %)
Petos	9 164	7 604	Tilanne parantunut (-17 %)
Lievä petos	6 664	6 229	Tilanne parantunut (-7 %)
Törkeän petoksen yritys	160	218	Tilanne huonontunut (+36 %)
Petoksen yritys	2 419	2 633	Tilanne huonontunut (+9 %)
Törkeä maksuvälinepetos	127	176	Tilanne huonontunut merkittävästi (+39%)
Maksuvälinepetos	10 690	3 993	Tilanne parantunut merkittävästi (-63 %)
Lievä maksuvälinepetos	2 408	848	Tilanne parantunut merkittävästi (-65 %)

Nettipetosten⁴ määrä on kasvanut tasaisesti maailmanlaajuisesti ja sama ilmiö on näkynyt 2010-luvulla Suomessa. Nettipetokset ovat suosittuja, sillä niillä on mahdollista tavoittaa suuri kohderyhmä, kiinnijäämisriski on usein pieni ja mahdolliset rikoshyödyt suuret. Viranomaisien on usein myös vaikea selvittää, minne nettipetoksella hankitut varat lopulta siirretään, joten niiden takaisin saaminen edes osittain onnistuu harvoin.

Työryhmä arvioi, että suuri osuus petosrikoksista jää piiloon. Työryhmän havaintojen mukaan moni ei ilmoita petoksen uhriksi joutumisesta esimerkiksi siksi, että rikosvahinko on jäänyt pieneksi tai siksi, ettei usko ilmoittamisesta olevan hyötyä. Moni ei välttämättä myöskään ole varma, mille viranomaiselle epäilemästään petoksesta pitäisi ilmoittaa, sillä vaihtoehtoja on useita.⁵ Tiedot lievemmistäkin petoksista ja petosten yrityksistä ovat kuitenkin viranomaisille hyödyllisiä ilmiön seuraamiseksi ja siihen reagoimiseksi. Petoksesta ilmoitettuaan uhrilla on myös paremmat mahdollisuudet saada ainakin osa menettämistään rahoista takaisin tai saada estettyä rikosvahinkojen kasvaminen.

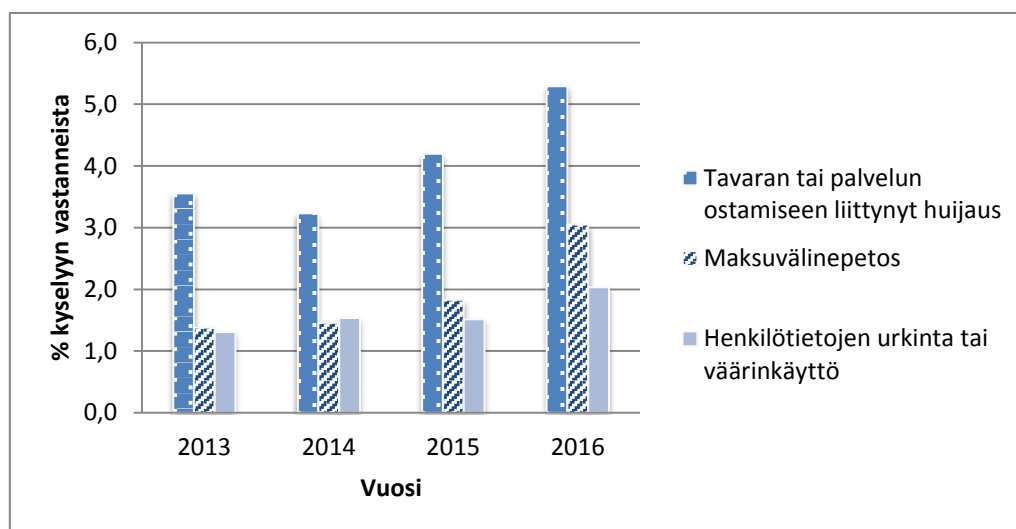
⁴ Nettipetoksilla voidaan tarkoittaa yleisesti netissä tai sen avulla toteutettavia petoksia, joiden tekotavat vaihtelevat. Ks. myös liite 1.

⁵ Tuorila ym. (2016) Kuluttajahuijaukset.

3.2 Petosten yleisyys ja piirteet selvitysten ja kyselyiden mukaan

Joidenkin petosten yleisyyttä on selvitetty Helsingin yliopiston Kriminologian ja oikeuspolitiikan instituutin vuosittain toteuttamassa Kansallisessa rikosuhritutkimuksessa. Rikosuhritutkimuksen kyselyillä selvitetään 15–74-vuotiaiden suomalaisten uhrikokemuksia ja sen avulla voidaan arvioida piiloon jäävän rikollisuuden määrää. Vuosina 2013–2016 toteutetuissa kyselyissä vastaajilta on kysytty eräiden petosrikosten uhriksi joutumisesta kuluneen vuoden aikana.

Rikosuhritutkimuksen tuoreimman raportin⁶ tietojen mukaan tavarain tai palvelun ostamiseen liittyvät huijaukset, maksuvälinepetokset sekä henkilötietojen urkinta tai väärinkäyttö ovat lisääntyneet vuosien 2013–2016 aikana. Yleisin kysytyistä huijaus-tyypeistä vaikuttaa olevan tavarain tai palvelun ostamiseen liittynyt huijaus, jonka kohteeksi ilmoitti joutuneensa 5,3 prosenttia vastaajista vuonna 2016. Uhrikokemusten kehitys on yhdenmukaista poliisin tilastoiman petosrikollisuuden kehityksen kanssa.

Kuvio 1: Eräiden petosrikosten ja identiteettivarkauden uhriksi joutuminen 2013–2016, % kyselyyn vastanneista (Kuvio: Kriminologian ja oikeuspolitiikan instituutti, Kansallinen rikosuhritutkimus 2016).

⁶ Danielsson & Kääriäinen (2017) Suomalaiset väkivallan ja omaisuusrikosten kohteena 2016 – Kansallisen rikosuhritutkimuksen tuloksia.

Poliisihallitus teetti työryhmän pyynnöstä selvityksen⁷ petosrikollisuudesta. Selvityksen alueeksi valittiin Itä-Uudenmaan poliisilaitoksen alue ja aikajaksoksi 1.9.–31.12.2016. Selvityksessä käydään läpi poliisille ilmoitettuja petoksia, joissa asianomistajana on yksityishenkilö. Määritelmään sopivia ilmoituksia petoksista kirjattiin kyseisellä ajanjaksolla poliisilaitokselle yhteensä 378, johon eivät sisällyneet suppeaan esitutkintaan kuuluvat sakkomenettelyllä hoidetut lievät petokset. Selvityksessä tarkastellaan ilmoitettujen petosten tekotapoja ja -paikkoja sekä tekijöiden ja uhrien piirteitä.

Poliisihallituksen selvityksen perusteella petoksia tehdään paljon netissä, mutta myös kasvokkain. Netti on tekijälle otollinen ympäristö, sillä sen kautta petoksia voi kohdistaa ympäri maata asuviin potentiaalsiin uhreihin. Selvityksen perusteella yksittäiset henkilöt tekevät monesti useiden petosten sarjoja. Kiinni jääneillä tekijöillä on lähes poikkeuksetta taustallaan aikaisempia petoksia ja mahdollisesti myös muita rikoksia. Petosten tekijöissä ja uhreissa on melko tasaisesti eri-ikäisiä miehiä ja naisia. Tyypillistä on, että yksittäisten tekojen rikosvahinko ei ole kovin suuri, mutta useita petoksia tekemällä yksittäinen tekijä voi saada merkittävän rikoshyödyn. Pienet vahingot yksittäisissä petoksissa voivat vähentää uhriksi joutuvien ilmoitushalukkuutta poliisille, jolloin myös rikossarjojen selvittäminen vaikeutuu.

Työryhmä keskusteli myyntipetoksista suosituimman suomalaisen netissä toimivan markkinapaikan Torin⁸ edustajien kanssa. Tori-sivustolla kauppaa käydään pääasiassa yksityishenkilöiden välillä, mutta myös yrityksillä on mahdollisuus siihen. Torin edustajat olivat poliisin kanssa samaa mieltä siitä, että kun rikosvahinko jää pieneksi, ei petoksen uhri usein kerro tapauksesta eteenpäin. Näistä tapauksista asiakkaat eivät välttämättä ota yhteyttä Torin ylläpitoon. Vähäisenä rikosvahinkona Torin edustajat pitivät korkeintaan 50 euroa. Torissa tehdään paljon työtä sen eteen, että kaikissa petosrikoksen tunnusmerkit täyttävissä tapauksissa uhri tekee asiasta rikosilmoituksen poliisille.

Työryhmä sisällytti yhteistyössä Rovaniemen ja Tampereen kaupunkien sekä oikeusministeriön kanssa kaupunkien turvallisuuskyselyihin kysymyksiä petosrikollisuudesta. Sekä Rovaniemen että Tampereen kyselyt toteutettiin vuoden 2017 aikana kaikille asukkaille avoimina nettikyselyinä. Kyselyyn vastasi Rovaniemellä ja Tampereella yhteensä 1341 henkeä. Kyselyissä tiedusteltiin eri petostyyppien ja petoksen yrityksen kohteeksi joutumista. Vastaajista 204 eli runsaat 15 prosenttia oli joutunut yhden tai useamman petostyyppin uhriksi. Heidän lisäksi 292 vastaajaa ilmoitti joutuneensa yhden tai useamman petostyyppin yrityksen kohteeksi. Vaikka merkittävä osa vas-

⁷ Poliisihallitus (2017) Selvitys 1.9.2016–31.12.2017 Itä-Uudenmaan poliisilaitokselle kirjatusta petosrikoksista, joissa asianomistajana luonnollinen henkilö.

⁸ Tori.fi

taajista oli joutunut petoksen tai sen yrityksen kohteeksi, niin ainoastaan noin 13 prosenttia oli melko tai erittäin huolissaan petoksen uhriksi joutumisesta seuraavien 12 kuukauden aikana.

Turvallisuuskyselyiden niistä vastaajista, jotka epäilivät tai tiesivät joutuneensa petoksen uhriksi, 42 prosenttia kertoi tehneensä asiasta rikosilmoituksen poliisille. 23 prosenttia puolestaan jätti rikosilmoituksen tekemättä, koska ei uskonut siitä olevan mitään hyötyä. 11 prosenttia jätti ilmoituksen tekemättä, koska koki rikosvahingon niin pieneksi. Vain prosentti vastaajista ei tehnyt ilmoitusta, koska heitä nolotti joutua petoksen uhriksi. 23 prosenttia ei tehnyt ilmoitusta jostakin muusta syystä. Kyselyn avovastauksissa usea vastaaja ilmoitti joutuneensa ainoastaan petoksen yrityksen kohteeksi, millä voidaan selittää osaltaan sitä, ettei tapauksista ilmoitettu poliisille.

3.3 Yleistä petosrikollisuuden torjunnasta

Viranomaisten on mahdotonta omalla toiminnallaan pysäyttää kaikkia petoksen tekijöitä, sillä petosten määrä on suuri ja tekotapoja voi olla vaikea ennakoida⁹. Työryhmän näkemyksen mukaan petosten ehkäisemiseksi ja niistä aiheutuvien haittojen minimoimiseksi keskeistä on kansalaisten oman valppauden ja tietoisuuden lisääminen. Taitavasti ja kekseliäästi toteutettujen huijauksien tunnistaminen vaatii kriittistä asennetta ja tarkkaavaisuutta. Kansalaisille tulee olla tarjolla ajantasaisia, selkokiekisiä ja helposti löydettäviä neuvoja petoksilta suojautumiseen eri medioiden ja kanavien välityksellä.

Yleisiä neuvoja petoksista ja huijauksista on koottu esimerkiksi poliisin sekä Kilpailu- ja kuluttajaviraston nettisivuille¹⁰. Työryhmä selvitti, kuinka paljon kyseisiä nettisivuja käytetään ja millaisista petoksiin liittyvistä aiheista niiltä etsitään tietoa. Poliisin huijauksia käsittelevän verkkosivun kävijämäärät olivat kesäkuukausina hieman suurempia kuin muihin vuodenaikoihin. Poliisin sivuilta etsitään selvästi eniten tietoa nettipetoksista. Kilpailu- ja kuluttajaviraston huijauksista kertovien verkkosivujen pääsivun vierailumäärät ovat melko tasaisia ja hieman suurempia kuin poliisin huijauksista kertovalla verkkosivulla. Kilpailu- ja kuluttajaviraston nettisivuilta haetaan tietoa monista erilaisista huijauksista, esimerkiksi huijauslaskuista sekä internetin ja verkkokauppojen huijauksista.

⁹ Myös esimerkiksi Ruotsin rikosentorjuntaneuvosto Brå:n katsauksessa (2016) on arvioitu, että petosten suuri määrä rajoittaa ennaltaehkäisyn mahdollisuuksia, mutta tavallisten ihmisen valppaus on keskeistä.

¹⁰ Poliisin sivu: <https://www.poliisi.fi/rikkokset/huijaukset>

Kilpailu- ja kuluttajaviraston sivu: <https://www.kkv.fi/Tietoa-ja-ohjeita/Ostaminen-myyminen-ja-sopimukset/huijaukset/>

Muita keskeisiä petoksista ja huijauksista kertovia suomenkielisiä sivustoja ovat esimerkiksi Korttiturvallisuus-sivusto ja Finanssiala ry:n pankkiturvallisuudesta kertovat sivut¹¹. Petoksista ja huijauksista kerrotaan myös erilaisissa oppaissa, joista hyviä esimerkkejä ovat Turvallisuuskomitean laatima Kodin kyberopas ja Viestintäviraston Näin meitä huijataan -opas¹². Petoksista varoittavia henkilöasiakkaille suunnattuja turvallisuusohjeita on lisäksi pankkien sivuilla.

Työryhmä pitää tärkeänä, että keskeiset viranomaiset jakavat verkkosivuillaan ja mahdollisuuksien mukaan myös esimerkiksi sosiaalisessa mediassa ajantasaista tietoa petoksista.

SUOSITUS 1.

Viranomaiset seuraavat petosten ja huijausten kehitystä ja reagoivat siihen. Viranomaisten verkkosivuilla ja muussa viestinnässä tarjotaan ajankohtaista ohjeistusta petosten ja erilaisten huijausten havaitsemiseksi, torjumiseksi ja niiden haittojen minimoimiseksi.

Poliisi on keskeisessä asemassa eri petostyyppien yleisyyden ja kehityksen seuraamisessa koko maassa sekä alueellisesti. Poliisi onkin kehittänyt omaa ilmiö- ja kohderyhmäviestintäänsä, mikä näkyy entistä systemaattisempaan ja suunnitelmallisempaan tiedotuksena ja mediatyöyhteistyönä myös paikallisella tasolla. Tämän kehityksen myötä poliisilla on entistä paremmat valmiudet tiedottaa ajankohtaisista petostyypeistä ja kohdistaa tiedotusta tarvittaessa erityisille kohderyhmille, kuten ikääntyneille.

Uutisoinnilla niin verkossa kuin painetuissa lehdissä on työryhmän arvion mukaan suuri merkitys petoksiin liittyvän tietoisuuden levittämisessä. Etenkin paikallinen uutisointi kiinnostaa ja jää ihmisten mieliin. Työryhmän mukaan etenkin poliisin ja paikallislehtien yhteistyö on tärkeää, jotta tieto alueilla tapahtuneista petoksista leviää ajoissa ja ihmiset osaavat varautua niihin. Esimerkiksi Tampereella ja Rovaniemellä toteutettujen turvallisuuskyselyiden vastauksista kävi myös ilmi, että asukkaat toivoivat paikallista, ajantasaista tiedotusta siitä, millaisiin huijauksiin omalla alueella tai omassa kaupungissa tulisi varautua.

¹¹ Korttiturvallisuus-sivusto: <https://www.korttiturvallisuus.fi/>

Finanssialan pankkiturvallisuus-sivusto:

<http://www.finanssiala.fi/pankkiturvallisuus/Sivut/default.aspx>

¹² Kodin kyberopas: <http://www.turvallisuuskomitea.fi/index.php/fi/ajankohtaista/121-kodin-kyberopas-ohjeita-digitaaliseen-arkeen>

Näin meitä huijataan -opas:

<https://www.viestintavirasto.fi/ohjausjavalvonta/ohjeetjajulkaisut/ohjeidentulkintojensuosittelujenja-selvitystenasiakirjat/ohje12014nainmeitahuijataan.html>

Pankeilla on tärkeä rooli petosten torjunnassa ja niistä aiheutuvien haittojen minimoimisessa. Pankit voivat omalla toiminnallaan havaita petoksia ja niihin liittyvää rahaliikennettä sekä puuttua niihin. Ikääntyneisiin asiakkaisiinsa kohdistuvien petosten ehkäisemiseksi pankeilla on mahdollisuus hyödyntää TIKKA-hankkeessa¹³ pankkien työntekijöille laadittuja ohjeita, joissa neuvotaan tunnistamaan taloudellisen hyväksikäytön merkkejä. Pankkien olisi hyvä opastaa ikääntyneitä asiakkaitaan niin, että heillä olisi tiedossa ainakin perusasiat maksukorttien ja tilien turvarajoista sekä verkko-pankkitunnusten turvallisesta säilyttämisestä ja käytöstä.

SUOSITUS 2.

Petosten ja niistä aiheutuvien haittojen ehkäisemiseksi pankkeja suositellaan lisäämään asiakkaiden neuvontaa erityisesti tilinkäyttövälineitä ja maksukortteja myönnettäessä.

Työryhmän työssä nousi esiin, että petoksen tekijät saattavat hyödyntää väärennettyjä ajokortteja rikoksissa. Ajokortti ei ole virallinen henkilöllisyystodistus, joten sen ei tulisi riittää henkilöllisyyden todistamiseen eri palveluissa. Hyväksymällä ajokortin sijaan vain virallinen henkilöllisyystodistus voidaan estää tilanteita, joissa rikolliset hyödyntävät palveluita petosten toteuttamiseen. Väärennettyjä ajokortteja on hyödynnetty esimerkiksi ostoksissa ja jopa puhelinliittymien ja pankkitilien avaamisessa. Puhelinliittymät ja pankkitilit mahdollistavat mobiilivarmenteiden ja verkkopankin kautta tehtävän vahvan tunnistautumisen väärinkäytön.

SUOSITUS 3.

Suosittelaa arvioimaan ajokortin hyväksymistä henkilöllisyyden todistamisessa, jotta voidaan vähentää väärennettyjen ajokorttien käyttöä petostarkoituksessa.

Pankeilla tulisi olla paremmat mahdollisuudet puuttua ajoissa niin sanottujen muulitilien avulla tapahtuvaan rikoshyödyn siirtämiseen ja jäljittää tätä rahaliikennettä. ”Muulilla” tarkoitetaan henkilöä, joka vastaanottaa ja toimittaa eteenpäin rikoksella hankittua omaisuutta. Yksityishenkilöihin kohdistuvissa myyntipetoksissa muulina toimiva henkilö vastaanottaa petoksella hankitut rahat omalle tililleen ja välittää ne petoksen tekijälle. Nettikauppapetoksissa muuli voi toimia välikätenä, joka vastaanottaa petoksella

¹³ Suvanto ry:n TIKKA-hanke ja sen materiaalit: <https://www.suvantory.fi/hankkeet/tikka-hanke-tunnista-taloudellinen-hyvakaytto-2015-2017/>

hankitun tuotteen ja välittää sen eteenpäin. Poliisin tietoon tulleissa tapauksissa esitutkinta käynnistyy, kun muulia epäillään rahanpesusta tai törkeästä rahanpesusta.

Muilitileihin voidaan vaikuttaa tehostamalla pankkien tiedonvaihtoa. Luottolaitoksilla¹⁴ on käytössään niin sanottu asiakashäiriörekisteri, jonne rekisteröidään ne henkilöt, joista on tehty rikosilmoitus luottolaitokseen kohdistuneesta rikoksesta. Uuden EU:n tietosuoja-asetuksen¹⁵ myötä rekisterin käyttö vaatii uutta kansallista lainsäädäntöä, sillä rekisterin käyttö nykyisellään ei vastaa tietosuoja-asetuksen säännöksiä. Uusien tarvittavien säännösten valmistelun yhteydessä tulisi työryhmän näkemyksen mukaan valmistella säännös muilitileihin liittyvästä tietojenvaihdosta. Muilitilin käyttäminen rikoksella saatujen varojen siirtelytarkoituksessa ei ole luottolaitokseen kohdistuva rikos, mutta näiden varojen pysäyttämiseksi ja palauttamiseksi oikealle omistajalle eli petoksen uhrille tarvitaan luottolaitoksille säännös tietojenvaihdosta.

SUOSITUS 4.

Petosrikoksilla saadun hyödyn jäljittämiseksi ja pois saamiseksi pankkien välistä tiedonvaihtoa tulee tehostaa. Pankkien on voitava nykyistä nopeammin vaihtaa tietoja rikollisten käyttämistä tileistä salassapitovelvollisuudesta huolimatta. Luottolaitosten tietojenvaihtoa koskevaa säännöstä ehdotetaan lisättäväksi luottolaitoslakiin.

Työryhmän havaintojen mukaan petosrikollisuuden eri muodoista ja laajuudesta tarvitaan lisää yksityiskohtaisempaa tietoa rikoksiin puuttumisen ja niiden ehkäisemisen tueksi. Petosrikollisuuden voimakas kasvu on verrattain tuore ilmiö, joten siitä ei vielä ole paljon systemaattista kartoitusta ilmiön tai rikoksen uhrien näkökulmasta. Lisäksi tällä hetkellä esimerkiksi rikosuhritutkimusten otoksen yläikärajana on 74 vuotta, mutta tietoa tarvitaan myös iäkkäämpien ikäryhmien uhrikokemuksista.

SUOSITUS 5.

Petosrikollisuuden tilannetta Suomessa kartoitetaan valtakunnallisella tutkimuksella, jossa selvitetään eri petostyyppien yleisyyttä, piirteitä sekä niistä aiheutuvia kustannuksia ja muita haittoja. Tutkimukselle varmistetaan rahoitus.

¹⁴ Luottolaitoksilla tarkoitetaan laitoksia, jotka lainaavat rahaa. Käytännössä näitä ovat pankit.

¹⁵ EU:n tietosuoja-asetusta käsitellään tarkemmin katsauksen luvussa 5.2.

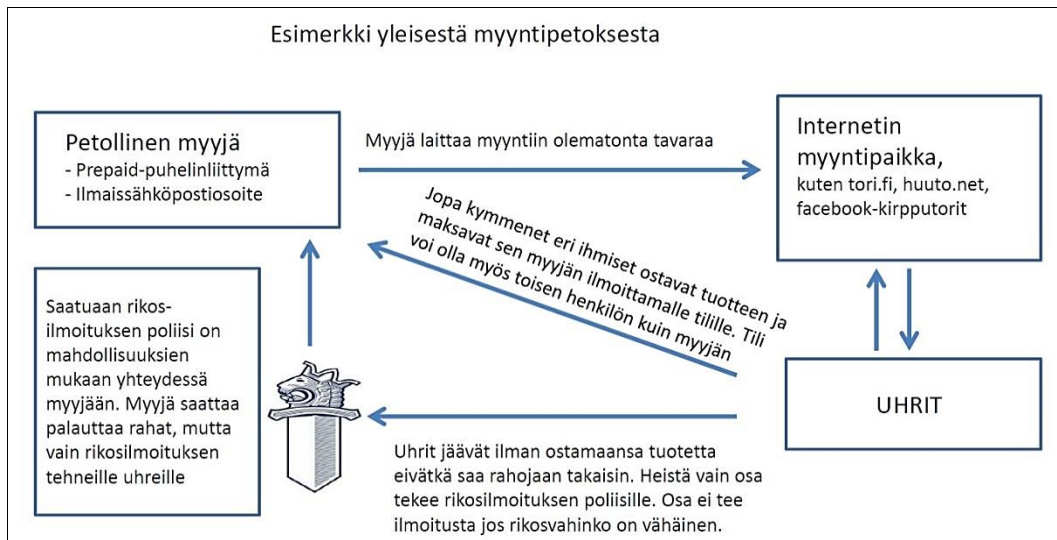
4 Myyntipetokset ja niiden torjunta

Tässä keskitytään ensisijaisesti internetin markkinapaikoilla¹⁶ tapahtuvaan myyntiin, jossa pääsääntöisesti sekä myyjä että ostaja ovat yksityishenkilöitä. Petoksen uhri voi olla myyjä tai ostaja, mutta useimmat markkinapaikkojen petokset liittyvät tilanteisiin, joissa myyjä myy olematonta tuotetta tai tuotetta, jota hänellä ei ole aikomustakaan luovuttaa yhdelle tai useammalle ostajalle. Myyntipetosten lisäksi tässä luvussa on nostettu esiin tilausansat, joissa ostajia harhautetaan sitoutumaan pitkiin tilauksiin.

4.1 Myyntipetosten yleisyys ja piirteet

Alla olevassa kuvassa on kuvattu tyypillistä myyntipetosta. Myyntipetos on helpointa toteuttaa suosituilla internetin myyntipaikoilla, joilla on paljon käyttäjiä ja joilla olemattoman tavaran kauppaaminen on helppoa. Pienistäkin petoksista tekijälle voi kertyä suuria rahasummia, kun uhreja on useita.

¹⁶ Suosittuja markkinapaikkoja ovat mm. tori.fi, huuto.net, nettimarkkina.com ja Facebook-kirpputorit.

Kuva 1: Esimerkki yleisestä internetin myyntipetoksesta

Myyntipetosten tarkkaa määrää tai yleisyyttä on hankala arvioida, sillä merkittävä osa etenkin rikosvahingoiltaan pienistä teoista jää työryhmän näkemyksen mukaan ilmoittamatta. Rikosuhritutkimusten mukaan tavaran ostamiseen tai myymiseen liittyvät huijaukset ovat hieman lisääntyneet viime vuosina. Kriminologian ja oikeuspolitiikan instituutin analysoimien tilastojen perusteella¹⁷ erilaisissa verkkokaupoissa ja internetin osto- ja myyntisivustoilla tapahtuneiden tekojen osuus tilastoiduista petoksista lisääntyi vuosina 2007–2013. Vuonna 2007 näiden tekojen osuus lievestä petoksista ja petoksista oli 17 prosenttia, vuosina 2010 ja 2013 osuudet olivat 23 ja 31 prosenttia. Törkeissä petoksissa näiden tekojen osuudet kasvoivat myös, mutta niiden osuus kaikista törkeistä petoksista säilyi aikavälillä pienenä.

Poliisihallituksen työryhmälle teettämässä selvityksessä¹⁸ tarkastelluista petostapauksista lähes puolet oli netissä tapahtuneita myyntipetoksia. Itä-Uudenmaan poliisilaitokselle kirjattujen myyntipetosten tekijöistä kaikki eivät asu alueella, vaan tekijöitä on ympäri Suomea. Netin myyntipetokset eivät ole sidoksissa osapuolten asuinpaikkaan. Selvityksen perusteella netin myyntipetosten tekijöistä useimmilla on aiempaa rikostaustaa. Rikosten uusiminen vaikuttaa siis yleiseltä. Jotkut yksittäiset tekijät ovat syylistyneet suuriin rikossarjoihin. Huomattava osa ajanjaksolla kirjatuista myyntipetoksista on pienen tekijäjoukon tekemiä. Suurin osa selvitykseen kuuluneista internetin myyntipetoksista on tehty suosituilla netin markkinapaikoilla. Petokset on useimmiten

¹⁷ Aaltonen ym. (2017) Omaisuusrikokset. Teoksessa Rikollisuustilanne 2016.

¹⁸ Poliisihallitus (2017) Selvitys 1.9.2016–31.12.2017 Itä-Uudenmaan poliisilaitokselle kirjatuista petosrikoksista, joissa asianomistajana luonnollinen henkilö.

toteutettu niin, että uhrille on myyty olematonta tuotetta. Myyntipetoksissa uhreina on tasaisesti sekä naisia että miehiä. Eniten uhreja on ikäryhmästä 31–40-vuotiaat.

Netin markkinapaikoilla tapahtuvien myyntipetosten ohella työryhmä päätti huomioida työssään harhaanjohtavaan myyntiin liittyvät tilausansat, jotka ovat myös kasvava ongelma. Tilausansassa myyjänä toimiva yritys harhauttaa kuluttajan maksamaan tilauksesta tai tuotteesta, jota hän ei tiedosta tilanneensa. Tyypillisesti tilausansan tilaaja sitoutuu epähuomiossa pitkään tilaukseen tilanteessa, jossa hän luulee tilaavansa vain yhden tuotteen tai kokeiluerän. Tilauksen todellinen hinta saatetaan piilottaa tai lisätä sopimusehtoihin jälkikäteen ja tilausta voidaan tehostaa painostavalla markkinoinnilla, joka ajaa kuluttajan suostumaan tilaukseen. Tilausansoja esiintyy etenkin verkossa ja puhelinmarkkinoinnissa, jolloin niiden uhreina saattaa olla tuhansia kuluttajia. Tällöin tilausansoilla suurelta kuluttajajoukolta kerättävät rikoshaitat voivat olla merkittäviä. Kuluttajaviranomaisen mukaan on esimerkkejä, joissa tilausansalla on saavutettu jopa miljoonien eurojen rikoshyöty.

Tilausansoja voidaan tarkastella markkinointirikoksina, mutta tapaukset eivät välttämättä johda rikostutkintaan. Tilausansan avulla yritys saa tyypillisesti enintään muutamana sadan euron riidanalaisen saatavan. Jos kuluttaja kieltäytyy maksamasta laskua, yksittäinen teko jää yleensä lievän petoksen yrityksen asteelle, eikä kuluttajan kannata tällaista tapausta poliisille ilmoittaa. Vaikka tilausansa saattaa täyttää kokonaisuutena arvioiden törkeän petoksen tunnusmerkit, on tapauksen tutkinta haastavaa, sillä asianomistajia voi olla tuhansia. Tilausansa täyttää kuitenkin myös markkinointirikoksen¹⁹ tunnusmerkit. Markkinointirikos on yleisöön kohdistuva rikos, joka ei vaadi yksittäisiä asianomistajia, joten myös kuluttaja-asiamies voi saattaa tällaisen teon poliisin tutkintaan.

Tilausansoihin liittyviä maksuja peritään usein aggressiivisesti. Nämä tilanteet ovat kuluttajille vaikeita: heille voi olla epäselvää, onko heillä velvollisuus maksaa tilauksesta. Myös kuluttajaviranomaiselle tapausten selvittäminen on haastavaa ja lukuisten yksittäisten tapausten selvittäminen sitoo sekä kuluttajaviranomaisen että poliisin ja tuomioistuinten resursseja. Usein tilausansa tehdään ulkomaisten yritysten nimissä, jolloin rikoksen katsotaan tapahtuneen ulkomailla. Vaikka teko täyttäisi Suomessa markkinointirikoksen tunnusmerkit, niin sitä ei välttämättä ole kriminalisoitu siinä maassa, josta käsin rikos on toteutettu. Silloinkin kun teko on kohdemaassa kriminali-

¹⁹ **Rikoslain 30 luku Elinkeinorikoksista**

1 § (1.4.1999/475) Markkinointirikos

Joka tavaroiden, palveluksien, kiinteistöjen, yksityisen osakeyhtiön arvopapereiden tai muiden hyödykkeiden ammattimaisessa markkinoinnissa antaa markkinoinnin kohderyhmän kannalta merkityksellisiä totuudenvastaisia tai harhaanjohtavia tietoja, on tuomittava *markkinointirikoksesta* sakkoon tai vankeuteen enintään yhdeksi vuodeksi.

soitu, ei Suomen viranomaisten oikeusapupyynnöllä usein ole vaikutusta, sillä yksittäisissä tapauksissa rikoshaitat ovat niin pieniä, että ne eivät aiheuta toimenpiteitä.

4.2 Myyntipetosten torjunta

Myyntipetoksissa hyödynnetään yleensä uhrin varomattomuutta tai hyväuskoisuutta. Myyntipetosten ehkäisemiseksi on tärkeää kohdentaa tietoa ja varoituksia erilaisista huijaustavoista niille, jotka voivat joutua petosten kohteeksi. Tällöin oikeaan aikaan ja helposti saatavilla olevat ohjeet ovat tärkeitä. Myyntipetosten torjunnassa ensisijaista on siis ihmisten oma valppaus petosten tunnistamiseksi. Tietoisuuden ja valppauden levittämistä voidaan tukea mediayhteistyöllä ja materiaaleilla, joita on käytettävissä keskeisten viranomaisten verkkosivuilla ja muissa kanavissa.

Poliisi kehittää aktiivisesti omaa toimintaansa tehostaakseen myyntipetosten selvittämistä. On yleistä, että sama tekijä syyllistyy useaan myyntipetokseen lyhyehkön ajan sisällä. Poliisin toiminnan kehittämisessä tämä on huomioitu esimerkiksi siten, että ensimmäisen rikoksen tullessa ilmi ensimmäinen poliisi tekee pankkiin tilinhaltijatiedustelun ja selvittää rikoksen kokonaiskuvan. Kokonaiskuvan perusteella poliisi tekee päätöksen tilin sulkemisesta uusien petosrikosten ehkäisemiseksi. Poliisin työn kehittäminen näkyy myös laajemmin petosrikosten tutkinnan keskittämisenä. Poliisin toimintamallia myyntipetoksissa on kuvattu yleisesti liitteessä 2.

Yksityisten myyjien ja ostajien käyttämällä netin markkinapaikoilla tulisi olla saatavilla riittävästi tietoa aiheesta, sillä näissä paikoissa myyntipetoksia tapahtuu yleisimmin. Selkeät, ajantasaiset ja hyvin sijoitellut ohjeet epäilyttävien ilmoitusten tunnistamiseksi auttavat ehkäisemään huijatuksi joutumista. Ohjeiden tulisi olla näkyville niille käyttäjille, jotka ovat ostamassa tai myymässä tuotetta ja niitä tulisi korostaa erityisesti tuotekategorioissa, joihin liittyy eniten myyntipetoksia. Lisäksi sivustojen turvallisuuskäytännöillä voidaan ehkäistä petoksen mahdollisuus heti alkuunsa. Näitä keinoja ovat esimerkiksi vahva sähköinen tunnistautuminen²⁰, käyttäjille annettavat palautteet ja välimiespalvelu²¹.

Työryhmä tapasi kahteen otteeseen suosituimman kotimaisen internetin markkinapaikan Torin edustajia. Tapaamisten aiheena olivat sivuston turvallisuuskäytännöt, joilla pyritään ehkäisemään petoksia. Tori pyrkii edistämään yksityishenkilöiden välistä

²⁰ Vahvan sähköisen tunnistautumisen keinoja ovat pankkien käyttämät verkkopankkitunnukset, Väestörekisterikeskuksen kansalaisvarmenne ja teleyritysten mobiilivarmenteet.

²¹ Ks. liite 3: Esimerkki välimiespalvelun toteuttamisesta.

turvallista kaupankäyntiä useilla eri menetelmillä. Tori saa tietoa petosepäilyistä ja muista ongelmatilanteista sivuston yhteydenotto- ja ilmoitustoimintojen kautta.

Useimmin Torin käyttäjiltä tulevat yhteydenotot liittyvät tilanteisiin, joissa ostaja ei ole saanut maksamaansa tuotetta. Nämä tilanteet muodostavat 70–80 prosenttia sivustolla havaituista petoksista. Aikaisemmin hyvin pieni osa petoksista (alle 5 prosenttia) liittyi ulkomailta tulleisiin yhteydenottoihin ja tietojen kalasteluun, mutta vuosien 2016 ja 2017 aikana ilmiötä ei ole juuri enää havaittu ilmoituksissa.

Tori tekee tiivistä yhteistyötä poliisin kanssa ja kannustaa myös kaikkia petoksen tai sen yrityksen kohteeksi joutuneita asiakkaitaan tekemään rikosilmoituksen poliisille.

SUOSITUS 6.

Myyntipetosten ehkäisemiseksi netin markkinapaikkoja ylläpitäviä tahoja suositellaan:

- a) Laatimaan kattavat ja helposti löydettävät ohjeet turvallisesta kaupankäynnistä ja varoitusmerkeistä myyntipetosten tunnistamiseksi;
- b) Selvittämään mahdollisuutta toimia omassa palvelussaan ns. välimiehenä (escrow-palvelu) ostajan ja myyjän välillä;
- c) Hyödyntämään laajemmin vahvaa sähköistä tunnistautumista.

Tilausansojen torjunta on vaikeaa, sillä ne muuttuvat jatkuvasti ja niiden tekijät voivat luoda uusia yrityksiä niiden toteuttamiseksi. Lisäksi tilausansat toteutetaan usein ulkomailta käsin, jolloin tekijää on vaikea tavoittaa. Näistä syistä on perusteltua kohdistaa toimintaa tilausansoista aiheutuvien haittojen minimoimiseksi. Yrityksen pitää velkoa saatavaansa kuluttajan kotipaikalla tai kuluttajan luottokorttiyhtiöltä, jolloin kuluttajaviranomaisilla on hyvät edellytykset tukea kuluttajia aiheettomien vaatimusten torjunnassa. Kilpailu- ja kuluttajavirasto suosittelee jättämään petoksella aikaansaadun laskun maksamatta, jotta yritys ei saa tavoittelemaansa rikoshyötyä. Käytännön kokemusten mukaan tämä hillitsee yrityksen halua käyttää tilausansaa.

Kuluttajat eivät välttämättä ole varmoja mihin viranomaiseen heidän tulisi ottaa yhteyttä huijaustapauksissa²², mikä hankaloittaa myös tilausansojen torjuntaa. Tilausansan uhriksi joutuneen henkilön tulisi ensisijaisesti ottaa yhteyttä Kilpailu- ja kuluttajavirastoon, jotta tilausansasta aiheutuvat haitat voidaan minimoida. Rikoksen tunnusmerkit

²² Tuorila ym. (2016) Kuluttajahuijaukset.

täyttävissä tapauksissa Kilpailu- ja kuluttajavirasto ohjeistaa tekemään asiasta rikosilmoituksen poliisille.

Yksityishenkilöiden on tärkeää olla perillä omista oikeuksistaan, ja tässä kuluttajaviranomaisen aktiivisella vaikuttamisella ja ajankohtaisella tiedottamisella on suuri merkitys. Tilausansoista tarvitaan myös varovaisuuteen kehottavia ohjeita kansalaisille. Puhelimitse tapahtuvaan aggressiiviseen markkinointiin tavallinen kansalainen voi varautua suoramarkkinointikiellolla tai tarvittaessa vaihtamalla ja salaamalla puhelinnumeron.

SUOSITUS 7.

Viranomaiset lisäävät tiedotusta kansalaisille ja muille toimijoille siitä, missä tapauksessa huijauksen tai petoksen uhrin tulisi olla yhteydessä kuluttajaviranomaiseen tai tehdä rikosilmoitus poliisille.

5 Identiteettivarkaudet ja niiden torjunta

Tässä tarkastellaan uhrin lähipiiriin kuulumattomien, usein uhrille ennestään tuntemattomien henkilöiden toteuttamia identiteettivarkauksia. Näkökulmaa on lisäksi rajattu niihin tapauksiin, joissa tekijän motiivina on rahallinen hyöty. Tässä huomioidaan myös, että identiteettivarkauksien hyödyntäminen tilauspetosten tekemiseksi on yleistä.

5.1 Identiteettivarkauksien määritelmä, yleisyys ja piirteet

Identiteettivarkaudella tarkoitetaan tilanteita, joissa esiinnyttään toisen ihmisen henkilöllisyydellä ja käytetään sitä oikeudettomasti esimerkiksi petostarkoituksessa (tai muun taloudellisen hyödyn saavuttamiseksi) ja vahinkoa aiheuttaen. Identiteettivaras voi hyödyntää uhrinsa henkilö- tai tunnistautumistietoja esimerkiksi tilaamalla tuotteita uhrin nimiin. Identiteettivarkaus saatetaan huomata vasta pitkän ajan kuluttua, ja tällöin rikoksesta on voinut jo aiheutua merkittäviä vahinkoja. Vaikka tilauspetoksissa rikosvahinko kohdistuu yleensä tuotteet myyneisiin yrityksiin, ellei uhri ole syyllistynyt selvään huolimattomuuteen, niin uhrille voi seurata muita haittoja, kuten maksuhäiriömerkintöjä.

Säädös identiteettivarkaudesta lisättiin Suomen rikoslain lukuun tieto- ja viestintärikoksista vuonna 2015²³. Rikoslain ohella nykyinen henkilötietolaki suojelee henkilötie-

²³ **Rikoslain 38 luku Tieto- ja viestintärikoksista**

9a § (10.4.2015/368) Identiteettivarkaus
Joka erehdyttääkseen kolmatta osapuolta oikeudettomasti käyttää toisen henkilötietoja, tunnistamistietoja tai muuta vastaavaa yksilöivää tietoa ja siten aiheuttaa taloudellista vahinkoa tai vähäistä suurempaa haittaa sille, jota tieto koskee, on tuomittava identiteettivarkaudesta sakkoon.

toja, mutta henkilötietolain on korvaamassa EU:n tietosuoja-asetus, jonka soveltaminen alkaa keväällä 2018.

Identiteettivarkaus on rikosnimikkeenä varsin uusi, joten poliisille ilmoitettujen identiteettivarkauksien määrän kehitystä on vielä vaikea arvioida. Vuonna 2016 poliisi tilas- toi yhteensä 3354 identiteettivarkautta. 1.1.–30.6.2016 ilmoitettujen identiteettivarkauksien määrä oli 1586 ja vastaavalla aikajaksolla vuonna 2017 (1.1.–30.6.2017) niiden määrä oli 1620. Kriminologian ja oikeuspolitiikan instituutin mukaan identiteettivarkaudet olivat vuonna 2016 yleisin kyberrikollisuuden tekomuoto poliisin tietoon tulleiden rikosten osalta²⁴. Identiteettivarkaus paljastuu usein poliisin tutkiessa petosrikosta.

Identiteettivarkauden toteuttamiseen saattaa riittää uhrin nimen, osoitteen ja henkilötunnuksen hankkiminen ja niiden käyttö. Identiteettivarkauksissa uhri joko antaa henkilö- tai pankkitietonsa väärään paikkaan tai niitä kerätään tietomurroilla. Suurin osa identiteettivarkauksiin tarvittavista tiedoista kerätään tavalla tai toisella internetistä. Uhrien tietoja kerätään muun muassa sosiaalisen median profiilien kautta ja tietojenkalastelusivustoilla. Näillä sivustoilla uhri houkutellessaan erilaisia etuja tai palkintoja lupaamalla luovuttamaan henkilö- tai pankkitietojaan. Tekijät voivat hyödyntää myös vakoiluohjelmia, jotka lähetetään keräämään tietoa uhreista rikollisten käyttöön. Uhri saattaa myös menettää tärkeitä henkilökohtaisia tietojaan hakkeroinnin tai mobiililaitteensa varkauden seurauksena.

Pienessä osassa identiteettivarkauksista hyödynnetään varastettuja henkilötodistuksia tai varastetaan uhrin postia siinä toivossa, että se sisältäisi haluttua informaatiota. Uhri voi myös huolimattomuuttaan heittää jätteistään paperia, joka sisältää identiteettivarkauden mahdollistavaa tietoa. Henkilötietoja voidaan kerätä myös organisaatioihin kohdistuvilla tietomurroilla, joiden avulla rikollinen voi saada käsiinsä suuren määrän henkilötietoja. Tunnetuin kotimainen esimerkki on tietomurto, jonka seurauksena rikolliset lasivat noin 16 000 suomalaisen henkilötiedot sisältävän hetudump-tekstiedoston nettiin rikollisten hyödynnettäväksi²⁵. Tietomurrolla saatuja yksityishenkilöiden tietoja voidaan hyödyntää yhä uudelleen vuosienkin päästä.

Itä-Uudenmaan poliisilaitokselle ilmoitetuista petoksista tehdyn selvityksen²⁶ mukaan tilauspetoksia kirjattiin 1.9.–31.12.2016 välisenä aikana vajaa 100 kappaletta. Kaikissa tapauksissa tuotteita tilattiin tai yritettiin tilata toisen henkilön henkilötunnuksella tai muilla tunnistetiedoilla, kuten henkilön nimellä ja kotiosoitteella. Epäilty tekijä saatiin

²⁴ Näsi & Tanskanen (2017) Kyberrikollisuus. Teoksessa Rikollisuustilanne 2016.

²⁵ Ks. esim. Yle uutiset 5.11.2017: <https://yle.fi/uutiset/3-9914817>

²⁶ Poliisihallitus (2017) Selvitys 1.9.2016–31.12.2017 Itä-Uudenmaan poliisilaitokselle kirjatuista petosrikoksista, joissa asianomistajana luonnollinen henkilö.

selvitettyä 48 tapauksessa. Useimmissa tapauksissa henkilötiedot varastanut tekijä oli tilannut tuotteita maksunvälityspalvelun kautta niin, että lasku tuli vasta muutaman viikon kuluttua joko uhrin kotiosoitteeseen tai muuhun osoitteeseen. Tuotelähetykset noudettiin esimerkiksi väärennetyn valtakirjan avulla.

Selvityksen perusteella identiteettivarkauteen kytkeytyvissä tilauspetoksissa rikosvahingot olivat selvästi suurempia kuin myyntipetoksissa. Suurimpien tilauspetosten tekijät väärinkäyttivät lähipiiriinsä kuuluvan henkilön henkilötietoja. Tilauspetosten tekijät, samaan tapaan kuin myyntipetoksiin syyllystyneet, tekivät tyypillisesti laajempia rikossarjoja. Useimmilla kiinni jääneillä oli aiempaa petosrikostaustaa.

Identiteettivarkaudesta, johon liittyy tilauspetos tai muita uhrin tiedoilla suoritettuja maksuja, voi seurata uhrille merkittävää taloudellista haittaa esimerkiksi maksuhäiriömerkintöjen muodossa. Identiteettivarkauden toteamiseen voi mennä pitkään aika, jolloin rikoksen ja siitä seuranneiden haittojen selvittäminen vaikeutuu. Suomessa ei ole tehty laajoja selvityksiä identiteettivarkauksien seurauksista uhreille, mutta esimerkiksi Isossa-Britanniassa identiteettivarkauden uhrien arvioitiin käyttävän 3–48 tuntia nimensä puhdistamiseen ja siellä 40 prosenttia uhreista ilmoitti menetetyn ajan olleen identiteettivarkauden suurin seuraus heille²⁷. Ruotsissa niin ikään keskeinen seuraus uhreille on aikaa ja energiaa vievä identiteettivarkauden selvittely, kuten uuden henkilöllisyydestodistuksen hankkiminen tai uhrin nimissä tehtyjen luottojen ratkominen²⁸. Identiteettivarkauden uhri ei myöskään voi olla varma, että asioiden selvittelyn jälkeen varastettuja tietoja ei hyödynnetä taas uusissa palveluissa tai yhteyksissä.

5.2 Identiteettivarkauksien torjunta

Identiteettivarkauksien torjunnassa keskeisessä asemassa ovat tavalliset kansalaiset. Suuren osan identiteettivarkauksissa hyödynnettävistä henkilötiedoista on luovuttanut uhri itse. Monien muiden petosten tavoin identiteettivarkauksista tarvitaan selkeitä ja ajantasaisia neuvoja tavallisille kansalaisille. Työryhmä kartoitti aihetta ja totesi, että esimerkiksi Rikosuhripäivystys on koonnut yksityishenkilöille neuvoja identiteettivarkauksilta suojautumiseen ja niiden seurauksilta varautumiseen²⁹.

Viranomaiset pystyvät omalla toiminnallaan myös vaikuttamaan ongelmaan esimerkiksi tarkastelemalla, milloin henkilötunnuksen sisällyttäminen asiakkaalle lähetettäviin

²⁷ Ks. APAV (2015) Proteus Manual – Prevention, information and support to victims of online identity theft.

²⁸ Brå (2016) Bedrägeribrottsligheten i Sverige.

²⁹ Rikosuhripäivystyksen ohjeita identiteettivarkaudelta suojautumiseksi:
<https://www.riku.fi/fi/opaat+ja+ohjeet/identiteettivarkaus/>

kirjeisiin on perusteltua. Henkilön nimen ja siihen liittyvän henkilötunnuksen voi saada selville kirjeestä, joka varastetaan postilaatikosta tai poimitaan paperinkeräysastiasta. Viranomaisten tulisi pohtia, onko kirjeitä tarpeellista ylipäättään lähettää asiakkaille postitse. Sähköistä asiointia ja vahvaa sähköistä tunnistautumista suosimalla vähennetään paperipostin käyttöä ja voidaan paremmin varmistaa henkilötietojen turvallinen käyttö.

SUOSITUS 8.

Identiteettivarkauksien ehkäisemiseksi viranomaiset ja muut organisaatiot sisällyttävät asiakkaan henkilötunnuksen hänelle lähetettävään paperipostiin vain välttämättömissä tapauksissa.

Uusi EU:n yleinen tietosuoja-asetus parantaa mahdollisuuksia identiteettivarkauksien torjuntaan. Henkilötietojen käsittelyyn ja tietosuojaan vaikuttava tietosuoja-asetus tuli voimaan 2016 ja sen soveltaminen alkaa Suomessa 25.5.2018³⁰. Tietosuoja-asetuksella pyritään lisäämään henkilötietojen käsittelyn avoimuutta ja läpinäkyvyyttä sekä vahvistamaan yksityishenkilöiden mahdollisuuksia valvoa henkilötietojensa käyttöä rekistereissä.

Tietosuoja-asetuksen mukaisesti organisaatioiden, joilla on henkilötietorekistereitä, on arvioitava henkilötietoihin liittyviä riskejä, kuten henkilötietojen väärinkäyttöä petoksiin ja identiteettivarkauksiin. Tällöin rekisterinpitäjä voi suunnitella toimenpiteitä väärinkäytön estämiseksi. Lisäksi organisaatiot ovat tietosuoja-asetuksen myötä velvollisia ilmoittamaan rekisteröidyille yksityishenkilöille ja tietosuojaviranomaiselle tietoturvaloukkauksista, jotka aiheuttavat korkean riskin yksityishenkilöiden oikeuksille ja vapauksille (artikla 34). Ideana on, että ilmoituksessa kuvattaisiin henkilötietojen tietoturvaloukkauksen luonne ja esitettäisiin suosituksia siitä, miten kohteeksi joutunut henkilö voi lieventää sen mahdollisia haittavaikutuksia. Tietoturvaloukkaus voi käytännössä tarkoittaa esimerkiksi henkilötietojen päätymistä väärin käsiin vahingossa tai tietomurron yhteydessä. Työryhmä ei nähnyt tarvetta lisäsuosituksille vuonna 2018 voimaan tulevaan tietosuoja-asetukseen liittyen.

³⁰ Oikeusministeriö (2017) EU:n yleisen tietosuoja-asetuksen täytäntöönpanoryhmän (TATTI) mietintö; Talus ym. (2017) Miten valmistautua EU:n tietosuoja-asetukseen?

6 Senioreihin kohdistuvat petokset ja niiden torjunta

Eräissä petoksissa ja huijauksissa uhreiksi valikoidaan erityisesti senioreita, jotka saattavat olla tavallista alttiimpia joutumaan rikoksen uhriksi.

Senioreilla tarkoitetaan tässä yhteydessä yli 65-vuotiaita. Suomen väestö vanhenee voimakkaasti. 31.12.2016 Suomessa asui 1 149 975 vähintään 65-vuotiaasta ihmistä. Tämä ikäryhmä käsittää noin 21 prosenttia koko väestöstä³¹. Huomionarvoista on myös, että seuraavien viidentoista vuoden aikana yli 80-vuotiaiden määrä tulee kolminkertaistumaan. Senioreiden määrä rikoksen uhreina tulee kasvamaan jo siitä syystä, että ikäryhmän koko on kasvussa.

Seniorit ovat hyvin heterogeeninen ryhmä, johon luetaan eri-ikäisiä ja toimintakyvyltään eritasoisia ihmisiä. Tilastojen ja tutkimusten mukaan seniorit joutuvat rikoksen uhriksi harvemmin kuin muu väestö keskimäärin³². On kuitenkin tekijöitä, jotka tekevät senioreista keskimäärin haavoittuvampia ja alttiimpia rikoksille. Vaikutusten ilmeneminen on kuitenkin hyvin yksilöllistä. Riskitekijöitä ovat etenkin heikentynyt fyysinen tai psyykkinen toimintakyky, yksinäisyys, syrjäytyminen, muistihäiriöt ja tavat hoitaa raha-asioita sekä yleisesti riippuvaisuus muiden ihmisten avusta.

6.1 Senioreihin kohdistuvat petokset

Vuonna 2016 poliisi kirjasi 3 642 yli 65-vuotiaisiin kohdistunutta petosta tai sen yritystä. Yli 65-vuotiaiden ikäryhmään, joiden väestöosuus on noin 20 prosenttia, kohdistui

³¹ Ks. liite 4: Suomen 65-vuotiaiden ja vanhempien ikärakenne 31.12.2016

³² Esimerkiksi Kansallisen rikosuhritutkimuksen (Danielsson & Kääriäinen 2016) mukaan ikäryhmässä 55–74 vuotta väkivallan ja omaisuusrikosten uhriksi joudutaan suhteessa harvemmin kuin nuoremmissa ikäryhmissä. Ikääntyneisiin kohdistuvat rikokset ja niiden ehkäiseminen - selvityksen (Oikeusministeriö 2011) mukaan yli 65-vuotiailla on poliisitilastojen 2005–2010 perusteella nuorempia ikäluokkia pienempi riski joutua rikoksen uhriksi.

9 prosenttia poliisin tilastoimista petoksista ja niiden yrityksistä vuonna 2016. Määrä on kuitenkin kasvanut voimakkaasti 2010-luvulla, kuten taulukosta 3 on nähtävissä. Kasvu on ollut myös selvästi voimakkaampaa kuin koko väestössä keskimäärin. Tässä on hyvä ottaa huomioon, että myös 65-vuotiaiden ja sitä vanhempien määrä on kasvanut tarkastelujaksolla (2010–2016) Suomessa yli 200 000 hengellä. Alle 18-vuotiaisiin kohdistuu hyvin vähän petoksia (alle 2 prosenttia), vaikka heidän osuutensa väestöstä on lähes viidennes³³. 18–64-vuotiaisiin, joiden väestöosuus on n. 60 prosenttia, kohdistuu 89 prosenttia poliisin tilastoimista petoksista ja niiden yrityksistä. Senioreilla näyttäisi siis olevan keskimääräistä pienempi riski joutua petoksen uhriksi kuin 18–65-vuotiailla.

Taulukko 3. Poliisin tietoon tulleet yli 65-vuotiaisiin kohdistuneet petokset ja niiden yritykset sekä niiden vertailu koko väestöön kohdistuviin petosrikoksiin.

	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	Muutos 2010→ 2016	Muutos 2010→ 2016 Koko väestö
Törkeä petos	73	87	77	111	173	224	185	+ 153 %	+ 52 %
Petos	246	273	364	574	550	612	765	+ 211 %	+ 50 %
Lievä petos	154	188	277	327	339	388	487	+ 216 %	+ 51 %
Törkeän petoksen yritys	9	15	26	22	45	33	20	+ 122 %	+ 40 %
Petoksen yritys	61	75	82	219	341	277	261	+ 328 %	+ 163 %
Törkeä maksuvälinepetos	26	20	28	36	26	80	56	+ 115 %	+ 30 %
Maksuvälinepetos	458	506	535	633	820	1 135	1 474	+ 222 %	+ 215 %
Lievä maksuvälinepetos	23	27	38	91	86	215	390	+1596 %	+ 515 %

Merkittävän osuuden senioreihin kohdistuvasta taloudellisesta hyväksikäytöstä, johon sisältyy myös petosrikoksia, arvioidaan kuitenkin jäävän piiloon. Tässä katsauksessa keskitytään ensisijaisesti tuntemattoman tekijän tekemiin rikoksiin, mutta tekijä voi kuulua myös uhrin lähipiiriin. Tällöin uhrin riippuvuus tekijästä tai häpeän tunne voi estää tapausten paljastumisen. Ikääntynyt uhri ei aina itse ymmärrä tilanteen kehitty-

³³ Tilastokeskuksen mukaan Suomessa oli 31.12.2016 yhteensä 1 071 905 alle 18-vuotiasta asukasta (19,5 % väestöstä).

mistä tai kykene estämään sitä. Petoksen selvittäminen on vaikeaa myös esimerkiksi silloin, kun ikääntynyt uhri kärsii muistisairaudesta.

Senioreihin kohdistuvissa petosrikoksissa uhriksi voidaan valikoida tietoisesti ikääntynyt henkilö. Tiettyihin petoksiin liittyy piirteitä, joiden vuoksi ikääntyneet ovat tekijöille otollisia uhreja ja joihin ikääntyneiden ja heidän läheistensä on erityisesti syytä varautua.

Puhelinhuijaukset

Joidenkin senioreiden yksinäisyys ja yksinasuminen ovat keskeisiä riskitekijöitä, joita rikolliset pyrkivät hyödyntämään. Puhelimessa rikollinen voi esiintyä uhrilleen miellyttävällä tavalla ja saada johdattelevalla keskustelulla huijattua uhrilta rahaa. Huijaus voi olla esimerkiksi henkilö-, pankki- ja luottokorttitietojen kalastelua³⁴ tai ikääntyneelle tarpeettoman tai ylihintaisen tuotteen myymistä.

Valepoliisitapauksissa on yleensä hyödynnetty puhelimia uhrin tavoittamiseksi. Tapauksissa poliisina esiintyvät rikolliset pyrkivät saamaan erityisesti iäkkäiltä ihmisiltä heidän pankkitietojaan tai -korttejaan. Vuosina 2016 ja 2017 valepoliisina esiintymällä tehdyt senioreihin kohdistuvat huijaukset lisääntyivät selvästi. Marraskuussa 2017 poliisi oli kirjannut kuluvan vuoden ajalta yli 800 ilmoitusta valepoliisitapauksista³⁵. Tyypillisesti uhrille on esitetty tarina hänen rahojaan tavoittelevista rikollisista, joiden takia poliisina esiintyvän henkilön on päästävä käsiksi uhrin pankkitiliin. Rikolliset voivat esiintyä vastaavissa puhelinhuijauksissa myös muina viranomaisina tai pankin toimihenkilöinä ja pyrkiä näin saamaan uhrilta pankkitietoja tai muita henkilökohtaisia tietoja.

Useissa EU-maissa ovat viime vuosina yleistyneet niin kutsutut isoäitihuijaukset³⁶, joita kohdistetaan erityisesti senioreihin. Rikollisten toimintamallina on ollut ottaa senioriin yhteyttä puhelimitse kerätäkseen henkilökohtaista tietoa seniorista ja hänen lapsenlapsistaan tai muista sukulaisistaan. Seuraavassa vaiheessa rikollinen on esiintynyt kohteena olevan seniorin sukulaisena, joka tarvitsee nopeasti rahaa. Huijaustyyppiä ei ole vielä laajasti havaittu Suomessa, mutta sen tyyppisiin huijauksiin on hyvä varautua. EU-maissa on viime vuosina toteutettu erilaisia senioreihin kohdistuvi-

³⁴ Ilmiöstä käytetään myös termiä ”phishing”, ks. myös liite 1: Yleisiä yksityishenkilöihin kohdistuvia huijauksia

³⁵ Ks. Yle uutiset 21.11.2017 <https://yle.fi/uutiset/3-9939959>

³⁶ Englanniksi granny scam tai grandparent scam; EUCPN (2017) Organized crime targeting elderly people: A theoretical overview.

en rikosten ehkäisyhankkeita ja nimenomaisesti isoäitihuijauksiin on pyritty puuttumaan esimerkiksi itävaltalaisessa Granny scam -hankkeessa³⁷.

Seniorit saattavat muita helpommin joutua epäasiallisen telemarkkinoinnin kohteeksi. Seniorit ovat otollisia kohteita puhelimitse toteutettaville tilausansoille. Puhelinmyyntiin liittyy yleisesti ongelmia ja epäselviä tilanteita, jotka työllistävät kuluttajaviranomaisia.³⁸ Seniorit ovat puhelinmyynnin kohteena hankalassa asemassa, sillä heille myyntisopimusten sisällöt voivat jäädä muita herkemmin epäselviksi rajoittuneen toimintakyvyn tai muistisairaudesta vuoksi. Joillekin senioreille voi myös olla vaikea kieltäytyä tarjouksista painokkaasti tai he saattavat kohteliaisuudesta keskustella puhelinmyyjän kanssa pitkään. Tilausansoista, joita toteutetaan monesti puhelimitse, kerrotaan tarkemmin katsauksen luvussa 4.1.

Nettipetokset

Valtaosassa petoksista hyödynnetään internetiä, joten senioreiden suhteellisen vähäinen netinkäyttö suojaa heitä nettipetoksilta. Kuitenkin senioreiden netinkäyttö lisääntyy koko ajan ja esimerkiksi verkkopankin käyttö on lisääntynyt senioreiden keskuudessa. Finanssiala ry:n teettämän tutkimuksen³⁹ mukaan 81 prosenttia 65–74-vuotiaista suomalaisista käyttää verkkopankkia. 75–79-vuotiaista suomalaisista taas 57 prosenttia maksaa laskunsa tavallisimmin verkkopankissa. Yhä useammalla seniorilla on siis riski joutua netissä toteutettavien verkkopankkihuijauksien kohteeksi.

Koska ikääntyneet ovat keskimäärin muuta väestöä kokemattomampia ja epävarmempia netinkäyttäjiä, heidän on usein vaikeampi tunnistaa huijausyrityksiä netissä. Eurostatin mukaan⁴⁰ ikääntyneiden määrä nettihuijausten uhreina kasvoi Suomessa voimakkaasti vuoden 2015 yhdestä prosentista 4 prosenttiin vuonna 2016. Yhtä voimakasta kasvu oli ainoastaan Virossa. Useimmissa EU-maissa määrä pysyi aikavälillä samana tai jopa väheni merkittävästi.

Muita yleisiä senioreihin kohdistuvia petoksia

Kotiovelle tulevat huijarit keskittävät toimintaansa usein päiväsaikaan, jolloin oven avaa todennäköisemmin seniori kuin työssäkäyvä henkilö. Kotiin tulevilla huijareilla on erilaisia toimintamalleja: he voivat esiintyä viranomaisina, myyjinä, haastattelijoina tai

³⁷ Tietoa Granny scam -hankkeesta: <http://eucpn.org/document/granny-scam>

³⁸ Kuluttajat ja puhelinmyynti. Kilpailu- ja kuluttajaviraston selvityksiä 3/2017.

³⁹ Finanssiala ry:n toimeksiannosta IROResearchin 2017 toteuttama Säästäminen, luotonkäyttö ja maksutavat -tutkimus (2017). <http://www.finanssiala.fi/uutismajakka/Sivut/lkaantyneetkin-suosivat-verkkopankkia.aspx>

⁴⁰ Ks. EUCPN (2017) Organized crime targeting elderly people: A theoretical overview.

esimerkiksi sähkölaitoksen edustajina. Myös valepoliisit voivat puhelinsoiton sijaan tai sen lisäksi pyrkiä uhrinsa kotiovelle. Usein huijarin tavoitteena on saada seniori luovuttamaan henkilö-, pankki- tai luottokorttitietoja, joita hyödynnetään identiteettivarkaudessa. Huijari voi myös pyrkiä sisälle asuntoon varastaakseen omaisuutta esiintymällä esimerkiksi kotihoidon tai ateriapalvelun työntekijänä.

Seniorit voivat muita helpommin kohdata myös kotiin tarjottaviin palveluihin liittyviä huijauksia. Huijarit voivat olla esimerkiksi remontti- tai tuotemyyjiä, jotka liioittelevat työn vaativuutta ja kustannuksia. Myyjät saattavat väittää, että seniorin kodissa on välttämättä toteutettava kallis remontti tai korjaus, jota myyjän edustama firma myy. Kotiin tuleva huijari voi myös esimerkiksi väittää asukkaan tilanteen kotisiivouksen tai muun palvelun, jota tämä tosiasia ei ole tilannut. Myynti voi olla painostavaa ja siitä on vaikea kieltäytyä tilanteessa.

Monet senioreihin kohdistetut maksuvälinepetokset saavat alkunsa pankkiautomaateilta, joilla rikollisen on helppo lähestyä sopivaa uhria. Seniorin nostaessa rahaa pankkiautomaatista huijari pyrkii näkemään hänen näppäilemänsä PIN-koodin. Tämän jälkeen huijari pyrkii harhauttamaan uhrin jollain verukkeella. Kun uhrin huomio on muualla, pankkikortti varastetaan automaatista tai korvataan aikaisemmin varastetulla rikolliselle jo hyödyttömällä kortilla. Jos uhrin kortti korvataan väärällä kortilla, hän ei todennäköisemmin huomaa varkautta heti ja huijarille jää enemmän aikaa nostaa rahaa tililtä.

6.2 Senioreihin kohdistuvien petosten torjunta

Senioreihin kohdistuvien petosten torjunnassa avainasemassa ovat senioreiden itsensä lisäksi myös heidän läheisensä sekä senioreiden parissa työskentelevät ammattilaiset ja järjestöt. Senioreille läheiset ihmiset ja vanhustyön ammattilaiset ovat keskeisiä tiedonvälittäjiä ja heillä tulee olla valmiuksia tunnistaa senioreihin kohdistuvia petosyrityksiä tai puuttua rikoksiin mahdollisimman varhain.

Työryhmä katsoo, että senioreille ja heidän parissaan toimiville on oltava riittävästi erilaisia materiaaleja, jotka sopivat kohderyhmän tarpeisiin. Tällaista uutta materiaalia tuotetaan oikeusministeriön rahoittamassa Fingerroosin säätiön hankkeessa⁴¹, jossa kehitetään yhteistyössä viranomaisten kanssa senioreiden taloudelliselta hyväksikäytöltä ja petoksilta suojautumiseen liittyvää koulutuspakettia. Lisäksi senioreiden parissa toimivien kannattaa hyödyntää esimerkiksi rikoksentorjuntaneuvoston Turvaohjeita

⁴¹ Avustukset paikallisiin rikoksentorjuntahankkeisiin 2017:
<http://rikoksentorjunta.fi/myonnetyt-avustukset-2017>

senioreille -opasta ja Vanhustyön keskusliiton Tietoa ikäihmisille kotona asumisen turvaksi -opasta, joissa molemmissa neuvotaan ikäihmisiä myös petoksilta ja huijauksilta suojautumiseen⁴².

SUOSITUS 9.

Rikksentorjuntaneuvosto kokoaa yhteistyössä järjestöjen ja keskeisten viranomaisten kanssa ikääntyneille suunnattua materiaalia, jonka avulla järjestetään koulutustilaisuuksia petoksilta varautumiseksi.

Useat senioreille tärkeät palvelut keskittyvät nettiin, joten tarve senioreiden tietotekniikkakoulutuksille on lisääntynyt. Seniorit ovat keskimäärin kokemattomampia netin käyttäjiä, joten heillä on erityinen riski joutua huijauksen tai petoksen uhriksi netissä. Tietotekniikkakoulutuksissa käsitellään monesti netin turvallisuutta ja muiden turvallisuusnäkökulmien ohella nettipetoksia ja -huijauksia ja niiltä suojautumista olisi yhtä lailla hyvä painottaa kursseilla. Koulutusmateriaalina voi hyödyntää esimerkiksi Turvallisuuskomitean julkaisemaa Kodin kyberopasta⁴³, johon on koottu selkokieleisiä esimerkkejä yleisistä huijauksista sekä ohjeita niiden välttämiseksi.

SUOSITUS 10.

Senioreiden tietotekniikkakoulutuksissa otetaan esille ajankohtaisilta nettipetoksilta ja -huijauksilta suojautuminen.

Työryhmä näki tärkeäksi tarkastella myös ikääntyneisiin kohdistuviin petosrikoksiin sovellettavaa lainsäädäntöä ja sen toteutumista rikosprosessissa. Rikoslain

⁴² Turvaohjeita senioreille -opas:

<http://rikksentorjunta.fi/documents/5235988/5514012/2017+Turvaohjeita+senioreille>

Tietoa ikäihmisille kotona asumisen turvaksi -opas:

http://www.vtkl.fi/document/1/2319/8f1af95/Tietoa_ikaihmisille_kotona_asumisen_turvaksi.pdf

⁴³ Turvallisuuskomitea (2017) Kodin kyberopas – ohjeita digitaaliseen arkeen

<https://www.turvallisuuskomitea.fi/index.php/fi/ajankohtaista/121-kodin-kyberopas-ohjeita-digitaaliseen-arkeen>

36 luvun 2 §:n⁴⁴ mukaan ikääntyneeseen henkilöön kohdistunutta petosta voidaan käsitellä törkeänä petoksena. On kuitenkin tapauksia, joissa ikääntyneen hyvän terveydentilan tai muiden olosuhteiden johdosta tätä koventamisperustetta ei sovelleta. Olisi tärkeää selvittää, missä vaiheessa rikosprosessia ja mistä syystä tekijää päätetään olla syyttämästä törkeästä petoksesta uhrin ollessa ikääntynyt henkilö. Rikosprosessin kulkua kartoittavalla läpivirtaustutkimuksella voidaan selvittää, missä tilanteessa ja millä perusteilla ikääntyneeseen kohdistunut petos tuomitaan perusmuotoisena tai törkeänä rikoksena.

SUOSITUS 11.

Ikääntyneisiin kohdistuvista petosrikoksista toteutetaan rikosprosessin kulkua selvittävä läpivirtaustutkimus.

⁴⁴ Rikoslain 36 luvun 2 §:n mukaan petos on törkeä mm. silloin, jos petoksessa rikos tehdään käyttämällä hyväksi toisen erityistä heikkoutta tai muuta turvatonta tilaa ja petos on myös kokonaisuutena arvostellen törkeä. Säännöksen esitöiden (HE 66/1988 vp) mukaan toisen henkilön erityisen heikkouden tai muun turvattoman tilan hyväksikäytöllä voidaan tarkoittaa esimerkiksi sitä, kun petoksen uhreiksi valitaan sairaita ja vanhuksia. Ks. myös liite 5: Hallituksen esitys 66/1988.

7 Yhteenveto

Rikksentorjuntaneuvoston asettama työryhmä arvioi, että keskeisessä asemassa useimpien petostyyppien ehkäisyssä ovat tavalliset kansalaiset ja heidän tietoisuutensa lisääminen. Tietoisuutta ja varovaisuutta vahvistavat viranomaisten ajantasainen ilmiöviestintä, mediayhteistyö ja järjestöjen tukeminen. Jokainen voi vaikuttaa petosten ehkäisyyn olemalla kriittinen, kieltäytymällä epäilyttävistä yhteydenotoista ja keskustelemalla aiheesta myös läheistensä kanssa. Työryhmä haluaa myös painottaa, että viranomaiseen kannattaa aina olla yhteydessä, jos epäilee tullessa petoksen tai sen yrityksen kohteeksi.

Petosrikokset ovat niitä harvoja rikostyyppisiä, jotka ovat olleet Suomessa kasvussa 2010-luvulla. Aivan viime aikoina tilanne vaikuttaa poliisin tilastojen valossa parantuneen. Merkittävää vähenemistä vuoden 2016 tasosta on tänä vuonna havaittu maksuvälinepetoksissa. Vähenemiseen on vaikuttanut osaltaan poliisin muutokset rikosilmoitusten kirjaamisessa, mutta luultavasti myös tietoisuuden kasvamisella ja viranomaisten onnistuneella puuttumisella on ollut vaikutusta.

Myyntipetosten kohteeksi joutuu tavallisia netissä kauppaa käyviä ihmisiä. Uhrien kokemat taloudelliset menetykset yksittäisissä tapauksissa ovat usein suhteellisen pieniä, mutta myyntipetokset ovat yleisiä ja niistä monet jäävät poliisilta piiloon. Myyntipetoksia on tärkeää ehkäistä siellä, missä niitä tehdään. Työryhmä suosittelee internetin markkinapaikkoja varoittamaan käyttäjiään huijauksista, mahdollisuuksien mukaan hyödyntämään niin sanottua välimiespalvelua kaupanteossa sekä edellyttämään käyttäjiltään vahvaa sähköistä tunnistautumista. Työryhmä huomioi myyntipetosten lisäksi yritysten nimissä tehtävät tilausansat, jotka ovat yleisiä ja ongelmallisia kuluttajille. Tilausansoihin puuttumista voidaan tehostaa sillä, että viranomaiset ohjaavat huijauksen kohteeksi joutuneen henkilön oikean viranomaisen luokse.

Identiteettivarkauksissa uhrin tietoja kerätään yleensä joko tietomurroilla tai saamalla uhri syöttämään tietonsa väärään paikkaan. Identiteettivarkauksien ehkäisemiseksi on tärkeää, että henkilö- tai pankkitietoja ei koskaan anneta epäilyttävälle taholle tai netisivustoille. Yksittäisenä toimenpiteenä työryhmä suosittaa viranomaisia mahdolli-

suuksien mukaan välttämään paperipostia, josta käy ilmi yksittäisen henkilön henkilötunnus. Näin voidaan välttää henkilötietojen joutuminen väärin käsiin esimerkiksi kierrätysastiasta.

Senioreihin kohdistuvat petokset ovat myös kasvaneet merkittävästi 2010-luvulla. Erityisesti valepoliiseina esiintyneet rikolliset ovat huijanneet iäkkäiden uhrien henkilö- ja tilitietoja. Seniorit ovat petosten uhreina haavoittuvia ja eräitä petoksia kohdistetaan tietoisesti juuri iäkkäisiin uhreihin. Työryhmän mukaan senioreiden ja heidän läheistensä ohjeistaminen petosyritysten tunnistamiseksi ja niissä toimimiseksi on tärkeää. Tätä työtä voidaan tehdä viranomaisten ja vanhustyötä tekevien ammattilaisten ja järjestöjen kanssa. Myös senioreiden tietotekniikkakoulutuksissa on hyvä käsitellä nettipetoksia. Ikääntyneille kohdennetun tiedotuksen tulee olla monipuolista: viestiä voidaan viedä perille esimerkiksi paikallislehdissä, radiossa ja paikallisissa tilaisuuksissa. Työryhmä katsoi myös, että ikääntyneisiin uhrien kohdistuvien petosten rikosprosessin kulkua on syytä selvittää tutkimuksella. Niin sanotulla läpivirtaustutkimuksella voidaan selvittää, mistä syistä ikääntyneisiin kohdistuvia petoksia jätetään tuomitsematta törkeinä rikoksina.

Lähteet

Aaltonen, Mikko & Danielsson, Petri & Suonpää, Karoliina (2017) Omaisuusrikokset. Teoksessa Rikollisuustilanne 2016. Kriminologian ja oikeuspolitiikan instituutti. Katsauksia 22/2017. 105–136. <https://helda.helsinki.fi/handle/10138/191756>

APAV - Portuguese Association for Victim Support (2015) Proteus Manual – Prevention, information and support to victims of online identity theft. <https://www.apav.pt/publiproj/index.php/52-projeto-proteus-apoio-a-vitimas-de-furto-de-identidade-e-fraude-de-identidade>

Brottsförebyggande rådet Brå (2016) Bedrägeribrottsligheten i Sverige. Kartläggning och åtgärdsförslag. Rapport 2016:9. <https://www.bra.se/publikationer/arkiv/publikationer/2016-03-16-bedrageribrottsligheten-i-sverige.html>

Danielsson, Petri & Kääriäinen, Juha (2017) Suomalaiset väkivallan ja omaisuusrikosten kohteena 2016 – Kansallisen rikosuhritutkimuksen tuloksia. Kriminologian ja oikeuspolitiikan instituutti. Katsauksia 23/2017. <https://helda.helsinki.fi/handle/10138/225915>

European Crime Prevention Network EUCPN (2017) Organized crime targeting elderly people: A theoretical overview. <http://eucpn.org/document/eucpn-thematic-paper-no-10-organised-crime-targeting-elderly-people>

Järvelä, Katja & Saastamoinen, Mika & Väänänen, Katri (2017) Kuluttajat ja puhelinmyynti. Kilpailu- ja kuluttajaviraston selvityksiä 3/2017. <https://www.kkv.fi/globalassets/kkv-suomi/julkaisut/selvitykset/2017/kkv-selvityksia-3-2017-kuluttajat-ja-puhelinmyynti.pdf>

Näsi, Matti & Tanskanen, Maiju (2017) Kyberrikollisuus. Teoksessa Rikollisuustilanne 2016, Kriminologian ja oikeuspolitiikan instituutti. Katsauksia 22/2017. 147–159. <https://helda.helsinki.fi/handle/10138/191756>

Oikeusministeriö (2011) Ikääntyneisiin kohdistuvat rikokset ja niiden ehkäiseminen. Selvityksiä ja ohjeita 41/2011. <http://rikoksentorjunta.fi/documents/5235988/5561291/2011+lk%C3%A4%C3%A4ntyn eisiin+kohdistuvat+rikokset+ja+niiden+ehk%C3%A4iseminen>

Oikeusministeriö (2017) EU:n yleisen tietosuoja-asetuksen täytäntöönpanoryhmän (TATTI) mietintö. Oikeusministeriön mietintöjä ja lausuntoja 35/2017. <http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/80098>

Poliisihallitus (2017) Selvitys 1.9.2016–31.12.2017 Itä-Uudenmaan poliisilaitokselle kirjatusta petosrikoksista, joissa asianomistajana luonnollinen henkilö. Ei julkinen.

Talus, Anu & Autio, Elina & Hänninen, Anna & Pihamaa, Heljä-Tuulia & Kantonen, Silja (2017) Miten valmistautua EU:n tietosuoja-asetukseen? Oikeusministeriön selvityksiä ja ohjeita 4/2017. <http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/79316>

Tuorila, Helena & Määttä, Kalle & Peltonen, Anja (2016) Kuluttajahuijaukset. Kilpailu- ja kuluttajaviraston selvityksiä 1/2016. <https://www.kkv.fi/globalassets/kkv-suomi/julkaisut/selvitykset/2016/kkv-selvityksia-1-2016-kuluttajahuijaukset.pdf>

Yle uutiset 5.11.2017: Joku julkaisi 16 000 suomalaisen henkilötunnukset netissä kuusi vuotta sitten – nyt niillä tehtaillaan tuhansia rikoksia vuodessa. <https://yle.fi/uutiset/3-9914817>

Yle uutiset 20.11.2017: Tänä vuonna jo 800 ilmoitusta valepoliiseista – vanhalta oululaisnaiselta vietiin lähes 170 000 euroa. <https://yle.fi/uutiset/3-9939959>

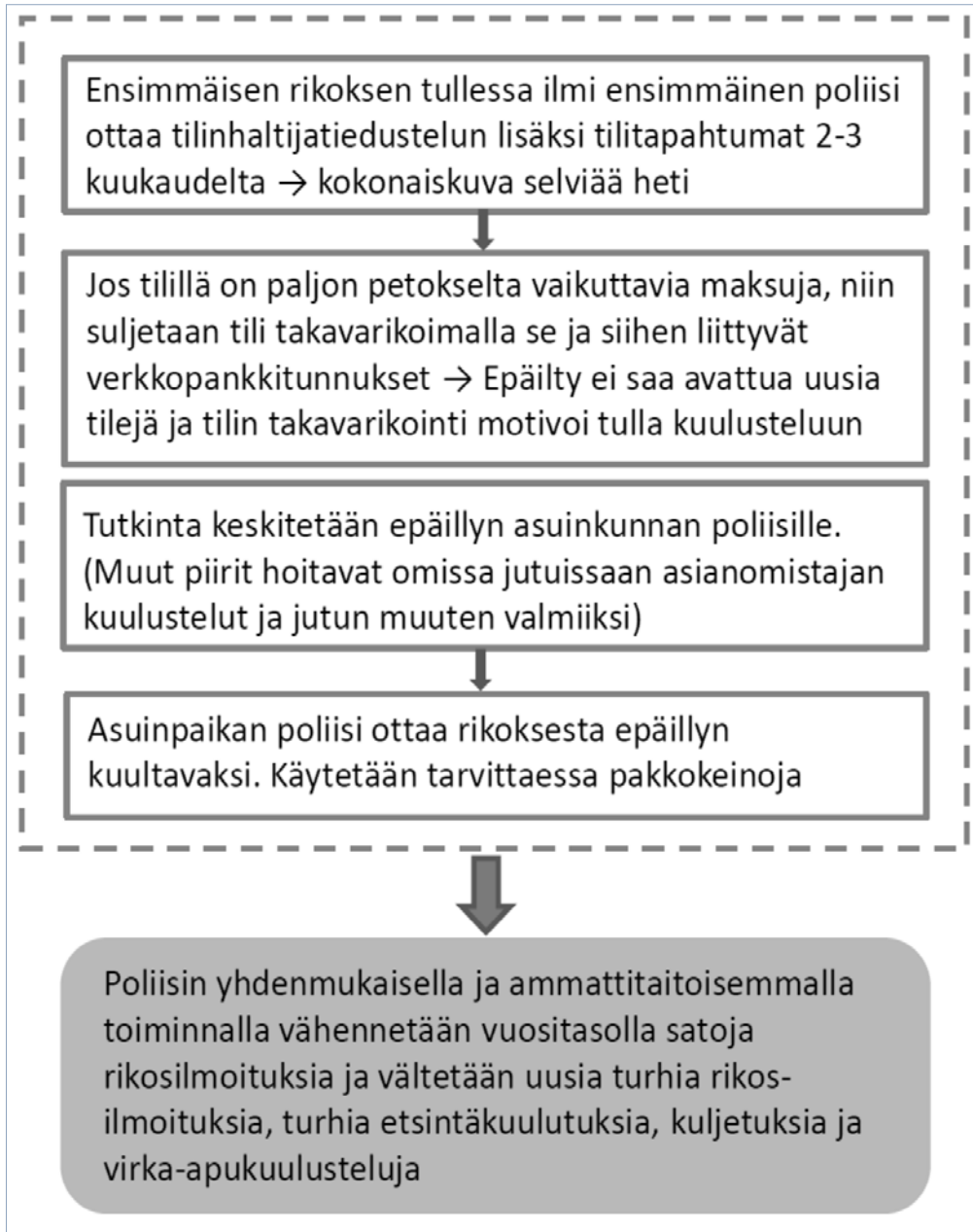
Liitteet

Liite 1: Yleisiä yksityishenkilöihin kohdistuvia huijausmuotoja

Kuvaukset perustuvat poliisin ja Kilpailu- ja kuluttajaviraston verkkosivuilla julkaistuihin materiaaleihin.

Myyntipetos	Myyntipetokset liittyvät yksittäisten henkilöiden välisiin tilanteisiin internetin markkinapaikoilla. Yleensä ostajalle myydään olematonta tuotetta, jota hänelle ei toimiteta maksun jälkeen. Huijaus toimii myös toisin päin: myyjälle toimitetaan väärennetty pankkikuitti osoitukseksi tuotteen maksusta tuotetta noudettaessa tai pyydetään postittamaan tuote nopeasti.
Phishing / kalastelu	Phishingillä tarkoitetaan henkilö-, pankki- ja luottokorttitietojen kalastelua. Huijauksen tarkoituksena on hyödyntää varastettuja tietoja esimerkiksi ostoksissa ja verkkopalveluissa. Myös salasanojen, tunnusten ja puhelinnumeroiden kalastelun tarkoituksena on saada taloudellista hyötyä. Huijarit voivat tavoitella tietoja esimerkiksi esiintymällä poliiseina tai pankin virkailijoina.
Tilausansa	Tilausansoissa kuluttaja saa tyypillisesti verkkokaupalta tai puhelinmyyjältä laskun tuotteesta, jota ei ole ymmärtänyt tilanneensa. Sopimusehtoihin voi olla piilotettuna yllättäviä seikkoja, joita kuluttaja ei huomaa.
Valelasku	Yksityishenkilöille (tai yrityksille) lähetetään postitse tai sähköpostitse oikealta näyttäviä laskuja tavaroista tai palveluista, joita ei ole tilattu eikä saatu. Lasku vaaditaan maksamaan, vaikka siihen ei ole velvollisuutta.
Nettirakas / romanssihuijaus	Romanssihuijauksen uhria lähestytään valeprofiilin avulla. Yksi tyypillinen valeprofiili on ulkomailla palveleva amerikkalainen upseeri. Huijausta saatetaan pohjustaa pitkään, jotta saavutetaan uhrin luottamus ja romanttinen kiinnostus tekijään. Huijauksen uhrin vedotaan rahan tarpeella. Tämän petostyyppin rikoshaitat voivat olla hyvin suuria, yksittäiset uhrin ovat menettäneet jopa yli 100 000 euroa.
Sijoitushuijaus	Tyypillisessä sijoitushuijauksessa ulkomainen huijari soittaa uhrille ja esittäytyy esimerkiksi sijoitusneuvojaksi, arvopaperinvälittäjäksi tai salkun hoitajaksi. Hän tarjoaa asiakkaalle osake-, kiinnelaina- tai kiinteistösijoituksia, optioiden kauppaa tai valuuttakauppaa ja lupaa rahoille korkeita tuottoja. Huijarit markkinoivat sijoituksia myös internetissä. Todellisuudessa uhri ei saa sijoituksista tuottoa vaan menettää rahansa. Rikoshaitat voivat olla hyvin suuria.
Nigerialaiskirjeet, lotto- ja arpajaisvoitot	Uhrin otetaan yleensä yhteyttä sähköpostitse. Hänelle luvataan suuria rahasummia, jos hän osallistuu niiden saamiseksi tarvittavien kulujen maksamiseen. Samaan petostapaan perustuvat ulkomaiset lotto- ja arpajaisvoitot, joissa petoksen kohteen väitetään voittaneen osallistumatta arvontaan. Voiton toimittamiseksi henkilöä pyydetään eri verukkeilla maksamaan rahaa viestin lähettäjälle. Toinen variaatio samasta huijauksesta on ulkomailta lähetetty virallisen näköinen kirje, jossa kerrotaan voitosta. Näiden yhteydenottojen tavoitteena voi olla myös henkilökohtaisten tietojen, pankki- ja tilitietojen saaminen identiteettivarkautta varten.

Liite 2: Poliisin uudistettu toimintamalli myyntipetoksiin puuttumiseksi

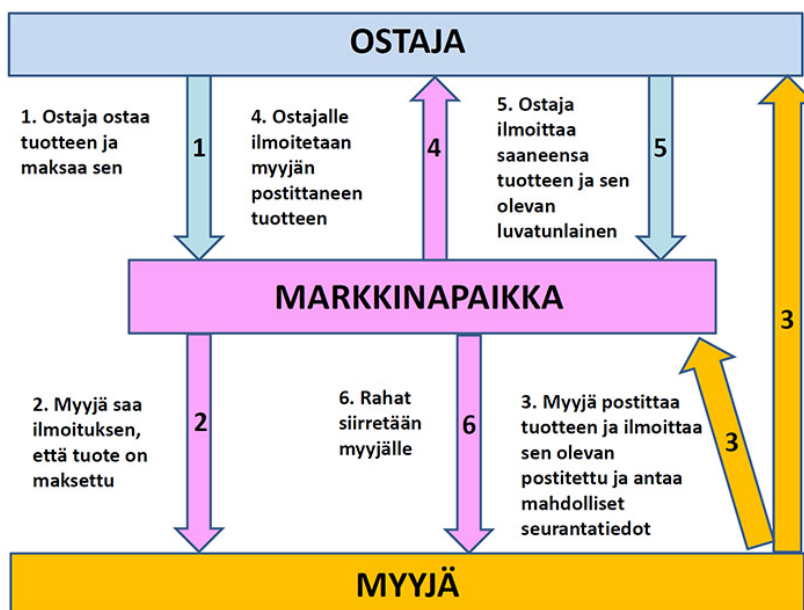

Liite 3: Esimerkki välimiespalvelusta (ns. escrow-palvelu) osta.ee-nettihuutokaupassa

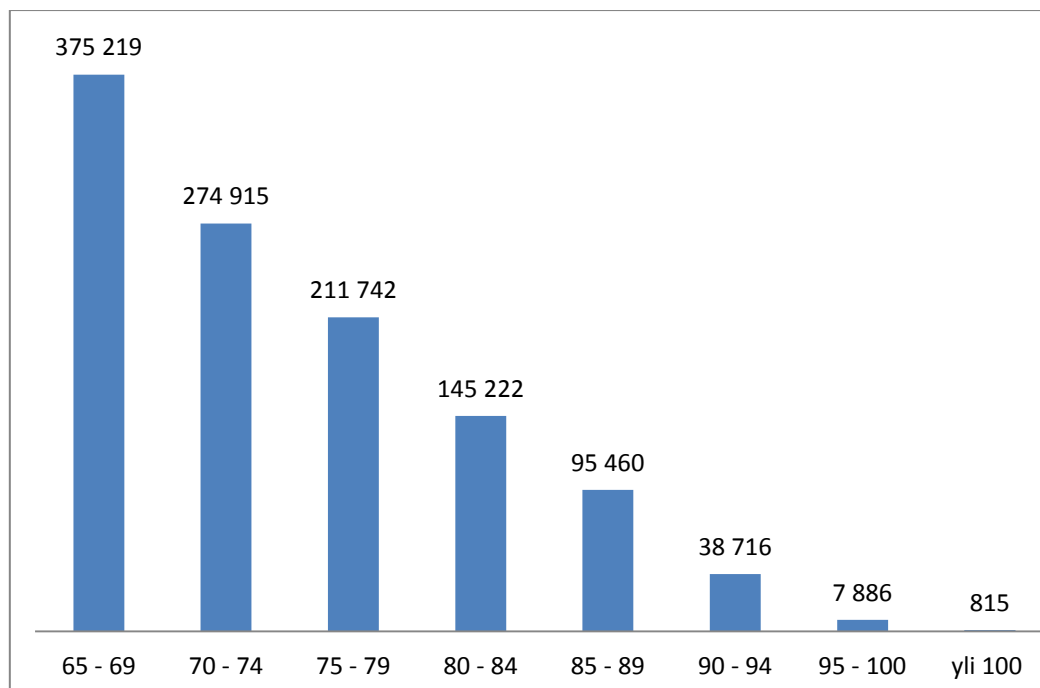
Virolaisessa osta.ee-palvelussa on käytössä toimiva maksumuoto myyntipetosten ehkäisemiseksi. Maksaminen tapahtuu kolmannen neutraalin osapuolen (osta.ee:n) kautta, joka pitää tuotteesta maksettuja varoja hallussaan kunnes ostaja on vastaanottanut tuotteen. Tämä maksumuoto on ainoa pakollinen uusille ja vähän kauppaa käyneille myyjille. Ainoa toinen maksumuoto on käteismaksu tavarannoudon yhteydessä. Muille myyjille myös esimerkiksi pankkisiirron käyttö on mahdollista.

Menetelmä lyhyesti vaiheittain:

1. Ostaja siirtää verkkopankistaan rahaa omalle osta.ee-tililleen (kukkaro). Ostaja valitsee omista ostoistaan sen kohteen, jonka haluaa maksaa. Osta.ee tekee varauksen kyseiseen summaan myyjän osta.ee-tilillä oleviin varoihin.
2. Osta.ee-palvelu ilmoittaa myyjälle maksun suorituksesta sähköpostitse ja myyjän käyttäjätillillä osta.ee:ssä.
3. Myyjä lähettää myymänsä kohteen ja merkitsee sen osta.ee-tilillään lähetetyksi. Kohteen tulee saapua perille myyjälle määräaikaan mennessä.
4. Ostajalle lähetetään tieto kohteen lähetyksestä.
5. Kohteen saavuttua ostajalle hän tarkistaa, että se vastaa myyntikuvausta. Ostaja ilmoittaa osta.ee:lle, että kohde on saapunut ja että ostaja on siihen tyytyväinen siihen ja suostuu varauksessa olleiden rahojen siirtämiseen myyjän osta.ee-tilin kukkaraan.
6. Varat siirretään myyjän tilille (kukkaro), josta myyjä voi halutessaan siirtää ne omalle pankkitililleen tai käyttää ostosten tekoon osta.ee:ssä.

Liite 4: Suomen 65-vuotiaiden ja sitä vanhempien ikärakenne 31.12.2016

Lähde: Tilastokeskus.

Liite 5: Hallituksen esitys 66/1988, 36 luku 2 § Törkeä petos

Lähde:

https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/HallituksenEsitys/Documents/he_66+1988.pdf

1988 vp. – HE n:o 66

Hallituksen esitys eduskunnalle rikoslainsäädännön kokonaisuudistuksen ensimmäisen vaiheen käsittäväksi rikoslain ja eräiden muiden lakien muutoksiksi

2 §. Törkeä petos

Erityistä törkeää petosta koskevaa säännöstä ei ole nykyisessä rikoslaissa. Rikoslain 36 luvun 1 §:ssä on kuitenkin ankarampi rangaistusasteikko niitä tapauksia varten, jolloin petos on tehty erittäin raskauttavien asianhaaran vallitessa. Tällaisesta petoksesta voi seurata vankeutta enintään neljä vuotta.

Kriminaalipoliittisista syistä pidetään tärkeänä, että laissa erikseen luetellaan ne perusteet, joilla rikosta on pidettävä tärkeänä ja siihen on sovellettava ankarampaa rangaistusasteikkoa. Sen vuoksi törkeää petosta varten ehdotetaan erillistä rikossäännöstä. Siihen sisältyisi tyhjentävä luettelo niistä tapauksista, joissa petosrikoksesta saattaisi seurata rangaistus ankaramman asteikon mukaan, mikäli rikos näissä tapauksissa on myös kokonaisuutena arvostellen törkeä. Rangaistus törkeästä petoksesta olisi vankeutta vähintään neljä kuukautta ja enintään neljä vuotta.

1 momentti. Petosta voitaisiin ehdotuksen mukaan pitää tärkeänä,

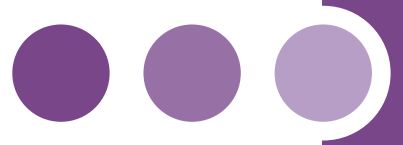
1. jos rikoksella tavoitellaan huomattavaa hyötyä,
2. jos rikoksella aiheutetaan huomattavaa tai erityisen tuntuva vahinkoa,
3. jos rikos tehdään käyttämällä hyväksi vastuulliseen asemaan perustuvaa erityistä luottamusta tai
4. jos rikos tehdään käyttämällä hyväksi toisen erityistä heikkoutta tai muuta turvatonta tilaa.

Lisäksi edellytettäisiin, että petos näissä tapauksissa olisi myös kokonaisuutena arvostellen törkeä. Monet luetelluista ankaroitamisperusteista esiintyvät jo nykyisissä varallisuusrikoksia koskevissa säännöksissä. Ensimmäisen kohdan mukaan riittäisi, että huomattavaa hyötyä on tavoiteltu. Tosiasiallista hyödyn saamista ei petoksen tunnusmerkistössä edellytetä. Toisessa kohdassa taas vaadittaisiin, että petoksella tosiasiallisesti aiheutettu vahinko on ollut huomattavan suuri tai erityisen tuntuva. Hyödyn tai vahingon huomattavaa suuruutta arvioitaessa olisi sovellettava yleistä mittapuuta eli kysymys olisi objektiivisesta arviosta. Erityisen tuntuva vahinko voisi sitä vastoin olla petoksen uhrin näkökulmasta, vaikka se edellä mainitun perusteen mukaan ei olisikaan huomattavan suurta. Tarkkoja markkamääräisiä ohjeita hyödyn ja

vahingon arvioimiseksi on mahdotonta antaa. Petoksen yleissäännös soveltuisi moniin erilaisiin tilanteisiin, jolloin sekä tekijän että uhrin varallisuusolot voisivat vaihdella huomattavasti.

Petosrikoksen poikkeuksellinen paheksuttavuus voisi perustua myös rikoksen erityiseen tekotapaan. Näistä tapauksista on kysymys kolmannessa ja neljännessä kohdassa. Vastuulliseen asemaan perustuvan erityisen luottamuksen hyväksikäyttöä voisi esiintyä esimerkiksi silloin, kun kysymys on tavalla tai toisella julkisen valvonnan alaisesta toiminnasta. Kansalaisen on voitava luottaa pankinjohtajaan ja asianajajaan enemmän kuin kadulla satunnaisesti tapaamaansa henkilöön. Tällaista erityistä luottamusta ehdotetaan turvattavaksi siten, että säädetään sen hyväksikäyttö petoksen yhdeksi törkeysperusteeksi. Toisen henkilön erityisen heikkouden tai muun turvattoman tilan hyväksikäyttö olisi puolestaan mahdollista esimerkiksi silloin, kun petoksen uhreiksi valitaan sairaita ja vanhuksia.

Rikosoikeuskomitean mietinnön mukaan törkeästä petoksesta olisi tullut voida tuomita myös silloin, kun rikoksen tekemiseen on käytetty tätä varten valmistettua väärää asiakirjaa, koska tällaisen menettelyn yleensä katsottiin voivan osoittaa suunnitelmallisuutta. Esityksessä on kuitenkin lähdetty siitä, että petokseen liittyvästä väärennysrikoksesta tuomittaisiin rangaistus erikseen rikosten yhtymistä koskevia sääntöjä soveltaen. Sen vuoksi mahdollisen väärennysrikoksen ei pitäisi sinänsä vaikuttaa itse petosrikoksen törkeysarvosteluun.

OIKEUSMINISTERIÖ JUSTITIEMINISTERIET

ISSN 1798-7059 (nid.)
ISSN 1798-7067 (PDF)
ISBN 978-952-259-658-1 (nid.)
ISBN 978-952-259-659-8 (PDF)

Oikeusministeriö
PL 25
00023 Valtioneuvosto
www.oikeusministerio.fi

Justitieministeriet
PB 25
00023 Statsrådet
www.justitieministeriet.fi